

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE İLİNDE İPARD II KAPSAMINDA “ÇİFTLİK
FAALİYETLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE
GELİŞTİRİLMESİ” PROGRAMINDAN FON KULLANAN
İŞLETMELERİN SOSYOEKONOMİK YAPILARININ
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kumsal İNCİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Selma KAYALAK

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE İLİNDE IPARD II KAPSAMINDA “ÇİFTLİK
FAALİYETLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ”
PROGRAMINDAN FON KULLANAN İŞLETMELERİN SOSYOEKONOMİK
YAPILARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kumsal İNCİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Selma KAYALAK

Bu çalışma, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje No: 3800

ÇANAKKALE – 2023

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Kumsal İNCİ

28/08/2023

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimimin başından son anına kadar yanımda olup, bilgisini, deneyimini ve sevgisini hissettirerek, benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, saygı değer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Selma KAYALAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesine maddi destek sağlayan "Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi"ne teşekkür ederim.

Bu araştırmanın saha araştırması ile ilgili kısmında anket sorularımı içtenlikle ve sabırla cevaplayan değerli işletmelerimize teşekkür ederim.

Çalışma sürecim boyunca tüm zorluklara benimle göğüs geren ve hayatımın her anında bana destek olan annem Demet İNCİ ve babam Kenan İNCİ'ye sevgi, saygılarımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecimde manevi desteklerini benden eksik etmeyen yakın arkadaşlarıma ve yol arkadaşım Serdar BALCI'ya teşekkür ederim.

Kumsal İNCİ
Çanakkale, Ağustos 2023

ÖZET

ÇANAKKALE İLİNDE IPARD II KAPSAMINDA “ÇİFTLİK FAALİYETLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ” PROGRAMINDAN FON KULLANAN İŞLETMELERİN SOSYO EKONOMİK YAPILARININ İNCELENMESİ

Kumsal İNCİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selma KAYALAK

28/08/2023, 71

Kırsal kalkınma; kırsal alanlarda tarım ve tarıma dayalı mesleklerden geçimini sağlayan insanlar için alternatif geçim kaynakları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de kırsal alanlarda yaşayan insanların neredeyse tamamı tarımsal faaliyet ile uğraşmakta olduğu için kırsal kalkınma ile tarım bütünleşmektedir.

Avrupa Birliği’ne (AB) katılım öncesinde, AB mevzuatlarına uyum sağlanması için gerekli altyapının oluşturulması amacıyla 2007 yılında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuştur. TKDK aracılığı ile uygulanan, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD Programı ile AB fonlarının kırsal kalkınmada kullanımı sağlanmaktadır. Bu fonların kırsal kalkınmanın gerçekleşmesinde etkin bir şekilde kullanılması, bölgesel ölçekte kırsal kalkınmaya, ulusal ölçekte ekonomik kalkınmaya ve gelir dağılımı dengesinin oluşmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu tezin amacı, Çanakkale’de IPARD çerçevesinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan faydalanan işletmeleri sosyoekonomik bakımdan inceleyerek, başvuru ve uygulama süreçlerindeki sorunların tespiti ve bu desteklemelerin bölgede sağladığı ekonomik faydanın ortaya konularak işletmelerin, sosyal ve ekonomik etkinliğinin artırılması için düzenlemeler yapılabilmesine fayda sağlayabilmektir. Çalışmada, Çanakkale’de IPARD programı çerçevesinde fondan yararlanan 46 işletme ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde yapılan anketler incelenip, yorumlanıp, analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler, hazırlanan indeksler ile birlikte bu tez çalışmasına yardımcı olacak

değişkenlere dönüştürülmüştür. Anket sonuçlarını değerlendirmek için istatistiksel paket programı olan SPSS programı kullanılmıştır.

Tez çalışmasının sonuçlarına göre; anket katılımcılarının %59'unu erkekler ve %41'ini kadınlar oluşturmaktadır. İşletme sahipleri en yüksek oran ile üniversite mezunudur ve hem tarımsal hem tarım dışı geliri olduğu görülmüştür. İşletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde turizm sektörü öncü gelmektedir. Bu sektörü tarıma dayalı sanayi ve tarım sektörü takip etmektedir. İşletme sahipleri, IPARD programına; yatırım maliyetlerini azaltmak, üretilen ürünlere katma değer kazandırmak ve işletmelerini markalaştırmak gibi beklentilerle başvurmuş ve bu beklentilerini IPARD II destekleriyle karşılamışlardır.

Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü'nden çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmelerin sosyoekonomik profilleri belirlenerek, başvuru ve uygulama sürecindeki sorunlar tespit edilmiştir ve bu desteklemelerin bölge için yarattığı ekonomik fayda ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Avrupa Birliği, Türkiye, IPA, IPARD, TKDK

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE SOCIOECONOMIC STRUCTURE OF THE ENTERPRISES THAT USE FUNDS FROM THE “DIVERSIFICATION AND DEVELOPMENT OF FARM ACTIVITIES” PROGRAM WITHIN THE SCOPE OF IPARD IN ÇANAKKALE PROVINCE

Kumsal İNCİ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Department of Agricultural Economics Master's Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Selma KAYALAK

28/08/2023, 71

Rural development; It aims to develop alternative livelihoods for people who make a living from agriculture and agriculture-based occupations in rural areas. Since almost all of the people living in rural areas in Turkey are engaged in agricultural activities, rural development and agriculture are integrated.

Prior to accession to the European Union (EU), the Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI) was established in 2007 to create the necessary infrastructure for harmonization with EU legislation. With the Pre-Accession Financial Assistance Rural Development Component IPARD Program implemented through ARDSI, the use of EU funds in rural development is ensured. The effective use of these funds in the realization of rural development provides important contributions to rural development at regional scale, economic development at national scale and the formation of income distribution balance.

The aim of this thesis is to examine the enterprises benefiting from the diversification and development of farm activities within the framework of IPARD in Çanakkale from a socioeconomic perspective to identify problems in the application and application processes and to make arrangements to increase the social and economic efficiency. In the study, a survey was conducted with 46 businesses benefiting from the fund within the framework of the IPARD program in Çanakkale. The questionnaires made within the framework of the research were examined, interpreted and analyzed. The obtained data, together with the prepared indexes,

were transformed into variables that will help this thesis study. SPSS program, which is a statistical package program, was used to evaluate the survey results.

According to the results of the thesis study; 59% of the survey participants are men and 41% are women. Business owners are university graduates with the highest percentage and it is seen that they have both agricultural and non-agricultural income. When the fields of activity of the enterprises are examined, the tourism sector is the leading one. This sector is followed by agriculture-based industry and agriculture sector. Business owners applied with expectations such as reducing investment costs, adding value to the products produced and branding their businesses with the IPARD program, and they met these expectations with IPARD II supports.

The socio-economic profiles of the enterprises that benefit from the diversification and development of farm activities from Çanakkale ARDSI Provincial Coordination Office were determined, and the problems in the application and implementation process were determined and the economic benefits of these supports for the region have been revealed.

Keywords: Rural Development, European Union, Turkey, IPA, IPARD, TKDK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi	2
1.3. Araştırmanın Amacı	3
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Ana Hatları	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. IPARD Programı İle İlgili Çalışmalar	5
2.2. Kırsal Kalkınma ve TKDK İle İlgili Çalışmalar	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal	15
3.2. Yöntem	16

3.2.1. Verilerin Toplanması ve Kullanılan Yöntem	16
3.2.2. Verilerin Analiz ve Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntemler	16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KIRSAL KALKINMA VE IPARD

17

4.1. Dünya’da Kırsal Kalkınma Politikaları	17
4.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları	18
4.3. Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma Politikaları	21
4.4. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD)	22
4.5. Çanakkale’de IPARD Programı	27

BEŞİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

33

5.1. İşletme Sahipleri İle İlgili Genel Bulgular	33
5.2. İşletmelerin Yapısı İle İlgili Genel Bulgular	36
5.3. Faydalanılan IPARD II Desteği İle İlgili Bulgular	41
5.4. Anket Yapılan Kişinin Beklentileri ve Görüşleri	50

ALTINCI BÖLÜM SONUÇ ve ÖNERİLER

61

KAYNAKÇA	67
----------------	----

ÖZGEÇMİŞ	I
----------------	---

SİMGELER VE KISALTMALAR

%	Yüzde Oranı
AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar İçin Birlik Yardımı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı
KDV	Katma Değer Vergisi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
PHARE	Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yapılandırmak için Yardım
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Türkiye’de 2007-2013 yıllarını kapsayan IPARD I hibe destekleri	24
Tablo 2	Türkiye’de 2014-2020 yıllarını kapsayan IPARD II hibe destekleri	26
Tablo 3	Çanakkale ili son 10 yıl genel nüfus dağılımı	28
Tablo 4	Çanakkale tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı	28
Tablo 5	Çanakkale tarım ve tarıma dayalı sanayi işletme sayıları	29
Tablo 6	IPARD I (2007-2014) Çanakkale ili hibe destekleri	30
Tablo 7	IPARD II (2014-2020) Çanakkale ili hibe destekleri	31
Tablo 8	İşletme sahiplerinin demografik özellikleri	33
Tablo 9	İşletme sahiplerinin mesleği	35
Tablo 10	İşletme sahiplerinin gelir kaynağı ve gelirinin kaynaklara göre dağılımı	36
Tablo 11	İşletmelerin yapısal özellikleri	37
Tablo 12	İşletmelerin kooperatif veya birliklerde var olan üyeliği	38
Tablo 13	İşletmelerin sahip olduğu tarım makinelerinin varlığı	39
Tablo 14	İşletmelerin hayvancılık yapması	40
Tablo 15	İşletmelerin büyükbaş hayvan varlığı	40
Tablo 16	İşletmelerin küçükbaş hayvan varlığı	40
Tablo 17	İşletmelerin kullandığı arazi mülkiyeti	41
Tablo 18	İşletmelerin TKDK desteklerini öğrendiği bilgi kaynakları	42
Tablo 19	Fondan yararlanan IPARD II çağrı dönemleri	42
Tablo 20	İşletmelerin desteklemeden kaçınıcı başvurularında yararlandığı	43
Tablo 21	İşletmelerin desteği kullanım alanları	43
Tablo 22	İşletmelerin TKDK’den aldığı destek miktarı	44
Tablo 23	İşletmelerin IPARD programından aldıkları hibe oranı	44
Tablo 24	IPARD programından alınan hibe desteğinin nedeni	44
Tablo 25	Yatırımın toplam değeri	45
Tablo 26	İşletmelerin projelerde kendi payını karşılaması	45
Tablo 27	İşletmelerin kendi payını karşılariken yaşadığı zorluk derecesi	46
Tablo 28	IPARD projelerini hazırlayan kişi	46

Tablo 29	Danışman memnuniyet derecesi	46
Tablo 30	IPARD projelerinin uygulandığı yerleşim yeri	47
Tablo 31	Projelerin yapım işlerinin projelerin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanması	47
Tablo 32	Projelerdeki makine ve ekipmanın projelerin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanması	48
Tablo 33	IPARD desteğinin çeşidi	48
Tablo 34	Desteklerin işletmelerin büyüme performansına etkisi	49
Tablo 35	Kullanılan IPARD desteği ile birlikte işletmelerdeki değişim	50
Tablo 36	IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi	51
Tablo 37	IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi	53
Tablo 38	IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesine ait betimsel bulgular	54
Tablo 39	IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları	55
Tablo 40	IPARD programına başvurmadaki beklentiler	56
Tablo 41	IPARD projelerinin yenilikçi unsurları	57
Tablo 42	IPARD programının yöreye katkıları	58
Tablo 43	IPARD programının yöreye katkıları	59
Tablo 44	IPARD programına tekrar başvurma düşüncesi	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	IPARD programı desteklenen iller	23
Şekil 2	Projelerin Çanakkale ilçelerine dağılımı	32

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Cumhuriyetin ilk yıllarıyla nüfusun önemli bir bölümü köylerde yaşamakta (1927 itibariyle 10.342 bin %75,78) ve ekonominin önemli bir bölümü de (1927 itibariyle GSMH'de tarımın payı %40) tarıma bağlı olduğundan dolayı ulusal kalkınmada kırsal alan ve tarım önemli olmuştur. Tarım sektörünün ekonomide ve kırsal bölgelerdeki önemi 1970'lerde de korunmuştur. Tarımda teknoloji kullanımının (ilaç, gübre, makine vb.) yaygınlaşmasıyla verimlilikte önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak makineleşmeyle birlikte insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmış ve bu da kırsal alandan kentlere doğru bir göç hareketine neden olmuştur. Bu göç hareketi kırsal alanlarda ve kentsel alanlarda problemler oluşturmuştur. Bu problemlere uzun yıllar çözümler geliştirilememiş olması da sorunları kronikleştirmiştir. Kırsal bölgelerde yaşam kalitesinin ve iş olanaklarının artması, hem büyük şehirlerdeki nüfus baskısının düşmesine hem de ulusal ölçekte gelir dengesizliğine katkı verecektir. Tüm bunlar kırsal kalkınma konusunda arayışları artırmış ve Türkiye'de kırsal kalkınma süreci AB'ye katılım müzakereleri ile birlikte ayrı bir boyut kazanmıştır (Bahtiyar, 2014; Gülçubuk vd., 2010; TKDK, 2017).

Kırsal alanlarda, yaşamı sürdürmek ve ekonomik faaliyetler doğal kaynakların kullanımını ile ilgilidir. Kırsal alan; ekonomik ve toplumsal gelişmelerin daha yavaş işlediği alanlara denilmektedir (Baysuğ, 2017).

Kırsal kalkınma; kırsal bölgelerde tarım ve tarıma dayalı mesleklerden geçimlerini sürdüren insanlar için farklı geçim kaynakları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Tarımsal düzenlemeler ve gerekli altyapı çalışmaları ile refah düzeyinin artması istenmektedir. Bu planlanan faaliyetler bütününe kırsal kalkınma denilmektedir.

Kent-kır arasındaki ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması istenmektedir. Kıra ait sosyokültürel özelliklerin korunması, göç ve işsizlik gibi temel sorunların çözülmesi amaçlanmaktadır. Bu çabaları disiplinli bir yaklaşımla ele alan politikaya, kırsal kalkınma politikası denilmektedir. Kırsal kalkınma politikasının amaçları aşağıda verilmiştir.

- Ekonomik amaçlar; insanın gereksinimlerini daha rahat karşılayabilmesini ve daha çok harcama yapabilmesini sağlamaktadır.

- Sosyal amaçlar; insan ilişkilerinin daha düzenli ve yaşamın daha anlamlı olmasını sağlamaktadır.
- Örgütsel amaçlar; insanların plan ve programa dayalı hareket etmesini ve belli bir davranış sergilemesini sağlamaktadır.

Bu tezin konusu, Çanakkale ilinde IPARD kapsamında çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirmek ve geliştirmek için fon kullanan işletmelerin sosyal ve ekonomik yapılarını ortaya koymaktır. Bu araştırma ile Katılım ncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD Programı çerçevesinde çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirmek ve geliştirmek için fon kullanan işletmelerin faydalanıcıları ile yapılan anketler değerlendirilmiştir. IPARD Programı'nın faydalanıcılarının sosyoekonomik özellikleri ve buldukları bölgenin ekonomik kalkınmasına katkılarının ve beklentilerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. anakkale ilinde IPARD çerçevesinde çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirmek ve geliştirmek için fon kullanan işletmelerin başvuru ve uygulama süreçleri ve sonrasındaki bölge ekonomisine katkısı üzerine yapılan araştırmanın bulguları analiz edilmiştir.

1.2. Araştırmanın nemi

anakkale ili tarihi ve kültürel değerlere sahiptir. Bunun yanında tarım, kültür ve turizm bölgesidir. Bölgenin en büyük geçim kaynağı tarımdır. Bölgenin geçim kaynağının büyük bir bölümünün tarım olması sebebiyle tarımsal gelişmeler de bölgenin büyümesiyle paralellik göstermektedir. rnek verecek olursak eğer Çanakkale ile bütünleşmiş olan ve coğrafi işaretli ürün statüsüne giren (Ezine peyniri, Bayramı beyazı, Yenice kırmızı biberi, Bozcaada avuş zm vb.) rnler, Çanakkale bölgesinde tarımsal faaliyetlerin giderek artmasına, gençlerin kırdan kente g oranının azalmasına, kırsalda yaşayan ailelerin refah seviyesinin yükselmesine, tarım arazilerinin her yıl düzenli olarak işlenmesine, tüketicilerin coğrafi işaret sembolü olan ürünleri daha çok tercih etmesi, bu ürünlerin satış değerini yükseltmesi ve bunun ile birlikte çiftçilerin daha çok kar yapmalarına sebebiyet göstermektedir.

Kırsal alanlarda ekonomik yapı tarıma dayalıdır. Tarımsal retim kırsal ekonominin ve istihdamın merkezindedir. Kırsal bölgelerde yaşayan insanlar ekonomik ve sosyal yönden şehirlere göre dezavantajlıdır. Hem ekonominin genel dengesi hem gelir dağılımı dengesi için kırsal bölgelerde yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek önemlidir. Bunlar içinde kırsal kalkınma programları önemlidir. Kırsal bölgelerin kalkınmasının önündeki en önemli engel ise sermaye yetersizliğidir. Kırsal alanda ekonomik kalkınmanın ve yaşam koşullarının

iyileşmesi için tarım faaliyetlerin ve kırsal alanlarda faaliyet gösteren / gösterecek işletmelerin finansal ve teknolojik yenilenme açısından desteklenmesi önemlidir.

Kırsal nüfus oranının yüksek olduğu Çanakkale ili önemli bir tarımsal üretim potansiyeline sahiptir. Geçim kaynağının %33'ü tarım olan Çanakkale ilinde tarımsal faaliyetlerin finansal ve teknolojik yenilenme için desteklenmesi önemlidir. Bu desteklemelerin etkinliğinin geliştirilebilmesi için bu tür bilimsel araştırmaların yapılması önemlidir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu tezin amacı, Çanakkale'de IPARD çerçevesinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan faydalanılan işletmeleri sosyoekonomik bakımdan inceleyerek, başvuru ve uygulama süreçlerindeki sorunların tespiti ve bu desteklemelerin bölgede sağladığı ekonomik faydanın ortaya konulmasıyla desteklemeler şekillenmesine ve desteklemelerin sosyal ve ekonomik etkinliğinin artırılması için düzenlemeler yapılabilmesine fayda sağlayabilmektir.

Özellikle Çanakkale'de işletmelerin çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi desteğiyle IPARD fon kullanımının incelenerek bir işletme üzerinde fon kullanımının işletmelere ve bölgeye olan katkısı belirlenmek istenmiştir. Tezin alt amaçlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Fondan yararlanan işletmelerin ekonomik yapısını ortaya koymak (İşletmelerin kimlik özelliklerini belirlemek),
- İşletmelerin potansiyellerini belirlemek,
- İşletmelerin fon kullanımının işletmeye getirdiği ekonomik kazancı ortaya koymak,
- Proje kullanımının üretim kapasitesine etkisini belirlemek,
- Proje başvuru esnasındaki aksaklıkları belirleyebilmek,
- Proje hibe miktarlarının yeterliliğini ortaya koymak,
- Projeden yararlanmanın tarımsal faaliyet isteğini artırıp artırmadığını belirlemek,
- Projeden yararlanmanın işletmelerin imaj ve prestijine etkisini belirlemek,
- Projenin yerel ekonomiye katkısını belirlemek,
- Fondan yararlanmanın istihdama katkısını ortaya koymaktır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Ana Hatları

Çanakkale’de IPARD çerçevesinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi programından fon kullanan işletmelerin sosyoekonomik açıdan incelenmesi için Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü’nden yararlanan 46 işletme ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması seçilmesinin nedeni yüz yüze görüşme sağlayarak işletmelerin yerinde incelenmesi ve sosyoekonomik açıdan sorulan anket sorularıyla araştırmanın tamamlanmasıdır.

Araştırma aşağıdaki açılardan özgün bir çalışmadır;

Kırsal kalkınma çalışmalarında TKDK rolü ve yerine yönelik çok çeşitli açılardan ulusal ve bölgesel boyutta çalışmalar yapılmıştır. Ancak konu ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde; Çanakkale ilinde kırsal kalkınma çalışmalarında TKDK desteklemelerinin etkisini ortaya koyan ulusal düzeyde herhangi bir makale, bildiri, tez vb. çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda Çanakkale ilinde ilk defa yapılan bu çalışmanın kırsal kalkınmada TKDK bölgesel etkisini ortaya koyarak önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Çalışmanın literatüre sağlayacağı bu katkı açısından proje konusu özgündür. Çanakkale ilinde IPARD II’nin çağrı dönemlerinde Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi kapsamında desteklemeye alınan 46 projenin, işletmelerin sosyoekonomik yapısına ve yörenin ekonomik kalkınmasına katkılarını saptayarak, karar verici ve program yürütücülerin faydalanabileceği referans olacaktır.

Kırsal kalkınma alanlarında önemli bir yeri kaplayan Çanakkale ilinde IPARD desteğiyle kırsal kalkınmanın avantajlarının ne kadarının kullanıldığı gözlemlenecektir. Konunun öneminin büyük olması ile bu projenin çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi programından fon kullanan işletmeleri inceleyerek daha önce Çanakkale ilinde yürütülmemiş bir proje olması ve daha çok hedef kitlesine ulaşılması amaçlanmaktadır.

Bu tezde altı bölüm yer almaktadır. İlk bölüm giriş bölümüdür. İkinci bölümde, tezin konusuyla ilgili önceden gerçekleştirilen çalışmalara ait literatür özeti sunulmuştur. Üçüncü bölümde, kırsal kalkınmanın Dünya’da, Türkiye’de ve Avrupa Birliği’ndeki geçmişten günümüze gelen süreci anlatılmıştır. Dördüncü bölümde, araştırmanın materyalleri ve verileri elde etmek ve analiz yapımında kullanılan metotlar açıklanmıştır. Beşinci bölümde, araştırmanın anket sonuçlarından çıkan analizlere ait bulgular verilmiştir. Altıncı bölüm sonuç ve öneriler bölümüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. IPARD Programı İle İlgili Çalışmalar

Yıldız, (2006), IPARD'ın Türk tarımındaki dönüşüm sürecini incelediği çalışmasında, IPARD düşünülerek Türk tarımındaki olumlu ve olumsuz gelişmelere göz gezdirilmiştir. Bu değişim sürecinin atlatılmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmış ve IPARD bileşeni Türk tarımı açısından incelenmiştir. Tarım ve Köyşeri Bakanlığı'nın, paydaşlar ve tarıma dayalı Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yapması ve personeline yaptığı yatırım ile tarım, hayvancılık ve kırsal kalkınma alanlarında yetkili tek otorite olması gerekmektedir.

Can ve Esengün, (2007), 'Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği' isimli çalışmada, Avrupa Birliği Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (SAPARD)'ın yapısı incelenmiş, Avrupa Birliği'nin genişleme üzerine kurulu kırsal kalkınma politikalarına değinilmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmada, SAPARD programı ile IPARD programı için hazırlanan çalışmalar incelenmiştir. AB'ye üye olan son 10 ülkede uygulanan SAPARD Programı örnekleri ve etkileri üzerinde durulmuştur. Türkiye'de rekabet gücünün artmasını sağlayan teknoloji düzeyi, tarımsal altyapının iyileştirilmesine yönelik Avrupa Birliği kaynaklarını etkin şekilde kullanarak kurumsal yapılanmayı gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Koç ve Giray, (2015), IPARD'ın, Türkiye'deki 2014-2020 arasındaki değişiklikleri incelediği çalışmada Türkiye'deki IPARD uygulamaları değerlendirilmiştir. Bu çalışma 'Türkiye'de Kırsal Kalkınma Finansmanının Yeni Boyutu: IPARD' adlı doktora tezinden esinlenip türetilmiştir. IPARD programının ilk dönemde edinilen tecrübeleri ile daha dinamik yapıda kurgulanması ve uygulanan fonların en etkili şekilde kullanılması ile IPARD programının yapısal sorunların çözümüne katkı sağlayacağı görülmüştür.

Cihangir, Bilgiç ve Aba, (2015), 'IPARD makine ve ekipman destekleri fonunun Mardin tarımına olan etkisinin araştırıldığı çalışmada, 2013-2015 yıllarında IPARD çerçevesindeki tarımsal makine ve aletlerin Mardin'e sağladığı faydalar incelenmiştir. Araştırmada Mardin ilinde IPARD hibe desteği ile makine çeşit ve makine sayılarının yıllar

içindeki değişiminden bahsedilmiştir. IPARD programı ile yapılan Mardin'deki projelerin ilin potansiyelini geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle Mardin'deki süt çiftliğine sağlanan destekler ilerleyen zamanlarda ciddi faydalar sağlayacaktır. Tarım işletmelerine yönelik; makine ve ekipman alımı, tesis kurulumu ve modernizasyonu konularında sağlanan destekler ciddi boyut önem taşımaktadır.

Sungur ve İnce, (2016), Burdur ili özelinde gerçekleştirdiği faaliyetlerde, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndan sunulan süt üretimi, et üretimi, süt ürünleri, et ürünleri, meyve sebze işlenmesi, su ürünleri, çiftlik faaliyetleri, yerel ürünler, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı destekleri 10 ayrı maddede incelenip destek limitleri ve şartlarına değinilmiştir. Daha sonra Burdur TKDK İl Koordinatörlüğü tarafından desteklenen projeler sunulmuştur. 101 no.lu destek incelendiğinde TKDK'nın Burdur'un kırsal kalkınmasına önemli faydalar verdiği söylenebilmektedir. IPARD destekleri sayesinde Avrupa Birliği standartlarında olan tarımsal işletmeler Burdur iline kazandırılmıştır. İl genelinde proje kültürü oluşturulmuş ve kurulan işletmelerle doğrudan ve dolaylı olarak istihdamda ve çalışan sayısında artış yaşanmıştır.

Duman, (2016), IPARD Desteğini incelediği çalışmada, 2012 yılından beri Türkiye'de 42 ilde uygulanan IPARD desteklerinin sorunlarını ve IPARD programının kırsal alandaki etkilerini ele almaktadır. İlerleyen zamanlarda 81 ilde de uygulanması beklenen IPARD desteklerinin içeriği, başvuru süreci ve sürdürülebilirliği kurumsal çerçevede gösterilmektedir. IPARD programının desteklediği 3 ana üretim sektörü ve 16 destek tedbiri incelenmiştir. Bu çalışmada IPARD çerçevesinde; Afyon, Burdur ve Uşak illerindeki 25 yatırım örnek olarak sunulmuştur. Sunulan 25 yatırımın tanıtımı ve işletmelerin danışmanlarıyla yapılan çalışmalar araştırılmıştır.

Zengin ve Savgın, (2016), IPARD desteğinin kırsal turizm fonunda incelendiği çalışmada, Edremit Körfezi'nde bulunan ve IPARD "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" tedbiri kapsamındaki yatırımlar incelenerek problemler ortaya konulmuştur. Bu çalışmada kırsal turizm kapsamında Edremit ilçesinde 18 odalı bir butik otel, Altınoluk'ta 25 odalı, Çanakkale Bayramiç'te 25 bungalovdan oluşan termal tesis ve Balıkesir Havran'da bir kır bahçesi TKDK'dan alınan destekler göz önüne alınarak örneklem olarak seçilmiştir. İşletmeler ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. IPARD projelerinin faaliyete geçirilmesindeki önemli detay, hangi alanda hangi faydalanıcıların ve hangi coğrafi bölgelerin kapsanacağıdır. Genellikle kırsal bölgelerin turizm imarı olmayan yerlerde olmasından dolayı belgelerin

alınmasını zorlaşmaktadır. İşletmelerin yanıtlarıyla elde edilen verilere göre makine ekipman alımında zorluklar yaşanmaktadır. TKDK tarafından desteklemelerden yararlananlara daha fazla bilgi verilmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca faydalanıcılara tanıtımın çoğaltılması gerekmektedir.

Uçar ve Vuran, (2016), 'IPARD programının Türkiye istihdamına etkisinin araştırıldığı çalışmada kırsal kalkınma alanında IPARD programının Türkiye istihdamı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır ve IPARD bütünüyle ele alınmıştır. IPARD Programının uygulanmasıyla, Türkiye'de kırsal alanlardaki sürdürülebilir projelerin kalkınması amaçlanmıştır.

Kabaoğlu, (2016), Trabzon ilinde gerçekleştirdiği tezinde IPARD ajansı olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na 2011-2014 dönemleri içinde sunulup 08.04.2014'e kadar hibe desteği verilen projeler incelenmiştir. IPARD desteklerinden az faydalanan iller ve destek alamayan ilçelere avantaj sağlanması IPARD programına faydalı olacaktır. Gelişmekte olan başvuru sahiplerine ve sektördeki danışman firmalar için programlanan eğitimlerin sayısı ve kalitesi artırılmalıdır. Öncelikle beyaz et üretimi, su ürünleri işleme, et ve tesislerinde ve süt işleme tesislerinde ödemeyi sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Yıldırım, (2016), Erzurum, Kars ve Ağrı illerinde yaptığı tezinde IPARD programındaki hibeler ile işletmelerdeki hedeflerin hangi ölçüde gerçekleştirildiği araştırılmıştır. Çalışmanın ana materyalini, Erzurum, Kars ve Ağrı illerinde 2013 yılının sonuna kadar TKDK'dan hibe alan 118 işletme ve hiç hibe almamış olan 183 işletme ile yapılan anket oluşturmaktadır. TKDK hibelerinden sağlanacak katma değer artırılması için küçük ve orta ölçekli işletmelere daha fazla fon sağlanmalı, projelere başvuru sürecindeki prosedür basitleştirilmeli ve IPARD programı danışmanlık firmalarına verilen eğitim sayısı artırılmalıdır.

Akın, (2016), Denizli ili özelinde araştırdığı IPARD programını değerlendirdiği çalışmasında, Denizli ilinin IPARD kapsamında kırsal kalkınma potansiyeli anlatılmıştır. Araştırmanın ana materyalini Denizli ilindeki çiftçilerle kırsal kalkınmaya ve mevcut sorunların tespitine yönelik anket çalışması oluşturmaktadır. Araştırmanın ikincil materyalini ise, bu konuda önceden yapılmış çalışmalar, AB Dönem Raporları, Tarım Strateji belgeleri ve IPARD Programı oluşturmaktadır. Denizli'nin 6 ilçesinde, 220 adet işletmede anket yapılmış ve doğrudan verilere ulaşılmıştır. Öneri olarak, il genelinde kooperatif yoluyla ürünlerin satış ve pazarlanması daha etkin olmalıdır. Tarımsal mekanizasyon kredisi geliştirilmelidir. Kırsal

alanda tarımsal faaliyet yapan işletmelerin asgari düzeyde arazi büyüklükleri oluşturulmalı ve arazilerin bu büyüklüğün altına düşmesinin önüne yasalarla engel koyulmalıdır.

Aslan, Demirhan ve Ertaş, (2016), IPARD I programının Mardin iline etkilerinin incelendiği çalışmada Avrupa Birliği'ne aday olan ülkelere kırsal kalkınma kapsamındaki fon yardımlarının Türkiye'deki yansımaları Mardin ili özelinde incelenmiştir. Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları incelenmiş ve Avrupa Birliği üyelik öncesi mali yardım ve kırsal kalkınma için yardım araçlarının Türkiye'ye etkisine bakılmıştır. TKDK'nın, Mardin iline olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu olumlu etkilerin katlanarak devam edeceği öngörülmektedir. TKDK'nın bütün illerde örgütlenmesi ve kurumsal kapasitesini arttırması gerekmektedir. Ulusal ve AB kırsal kalkınma fonlarının geniş kesimlere tanıtılması ve faydalanıcı sayısının artırılması ile yaratılan katma değerlerin ekonomide çarpan etkisini sağlaması umulmaktadır.

Olgun ve Sevilmiş, (2017), IPARD programının Türkiye'de değerlendirildiği çalışmada, Avrupa Birliği'nde Türkiye'nin aday ülke statüsünü kazanmasıyla kapsam ve miktar olarak genişleyen mali yardımların ve IPARD programının, Türkiye'deki kırsal nüfusun kalkınması için uygulanan destekler arasındaki farklılıkları ortaya koyması amaçlanmıştır. Çalışmanın ana materyali önceden benzer konular üzerine farklı araştırmacılar tarafından derlenen kitap, tez ve makalelerden oluşurken ikincil materyal ise kurumların yayınladıkları ve istatistiksel verilerin yer aldığı yayınlardan elde edilen verilerden oluşmaktadır. IPARD kırsal kalkınma için yeni bir sistem olup Türkiye'de fon kullanımındaki artışa ve yerel kalkınmaya katkıda bulunacaktır. Diğer illerde yürütülen çalışmalardan edinilen deneyimler ile IPARD desteklerinin avantajları ortaya konulacaktır.

Çimen, (2017), 'IPARD Programının Kırsal Alanda Ekonomik Kalkınmaya ve Yararlanıcılara Katkıları ve Beklentiler Üzerine Bir Araştırma' isimli tezinde IPARD programında verilen desteklerin, et ve süt sektörü üzerindeki çalışmaları irdelenmiştir. 1. Başvuru Çağrı Dönemi (01.08.2011-15.08.2011) ve 2. Başvuru Çağrı Dönemi (05.09.2011-20.09.2011) desteklemelerden faydalanan 30 adet projenin sonuçları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada anket çalışması yapılmıştır. Avrupa Birliği'nin kurulmasından itibaren üye ve aday ülkelere yaptığı fon yardımları incelenmiştir. IPARD programının, kırsal kalkınmaya ve ekonomiye etkileri üzerinde durulmuş, program ile Türkiye standartlarının üstünde üretim yapılması, girişimciliğe olan teşvik, proje hazırlama kültürünün artmasına yönelik katkı ve işletmelerde uzman personelin daha fazla istihdam edilmesi programın katkıları olarak görülmüştür.

Baysuğ, (2017), IPARD II programının Türk tarımında değerlendirildiği çalışmada 2014-2020 yıllarında Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II) yapısı, işleyişi ve Türk tarımına yapabileceği etkiler incelenmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çeşitli alıntılar kullanılarak IPARD, Türkiye tarımı üzerinde değerlendirilmiştir. Türkiye'deki tarım işletmelerinin sorunları, teknolojik düzeyin düşük olması, verimliliğin olması gerekenin altında olması tarım ürünlerinde, büyükbaş hayvancılık da dahil rekabet imkanını düşürmektedir. Türkiye'nin kırsal altyapı ve teknoloji düzeyinde artış sağlayacak Avrupa Birliği kırsal kalkınma fonlarını etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Aksi halde, Türkiye tarım açısından küresel rekabet imkanlarını kaybetmekle karşılaşabilir.

Sezgin ve Dede, (2017), 'IPARD Kapsamında Desteklenen AB Projelerinin Sözleşme Öncesi Ve Sözleşme Sonrası Süreçlerinin Değerlendirilmesi' isimli çalışmada, IPARD programı projelerinin hazırlama ve uygulama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözümleri ele alınmıştır. Avrupa Birliği mali yardımlarla desteklediği projeler için fon kayıplarını önlemeyi ve kullanılacak fonlar için gereken kolaylıkları sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada ikincil veriler kullanılarak teknik şartnameler, yapım işleri ve tedarik sözleşmeleri konularına yer verilmiştir. Başvuruda bulunanlar ve danışmanlar şartname ve sözleşmelerde tek tip kullanıma alışkanlıklarından dolayı şartname ve sözleşmelerdeki içeriğin TKDK'nın karşılaştığı sorunları kapsayan bir şekilde genişletilmesi önerilmektedir. Teknik şartnameler ve tedarik sözleşmeleri, faydalanıcı ve yapı müteahhitleri arasında TKDK'nın koruyucu bir pozisyona geçmesini ve TKDK web sitesinde her sektör için çıkılan çağrılarda kılavuz olarak dinamik bir özel ve idari teknik şartnamenin sürekli revize edilmesini sağlamaktadır.

Tan, Ekinci, Kurt ve Karakoç, (2018), Çanakkale ilinde makine ve ekipman desteği alan üreticilerle yaptığı çalışmada, IPARD programı kapsamında Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü ile makine ve ekipman desteğinden faydalanan üreticilerin aldıkları desteklerden memnuniyet derecesi incelenmiş ve faktör analizi yapılmıştır. Bu çalışmada tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış ve 100 üreticiyle anket yapılmıştır. Üreticilerin demografik özellikleri, işletmelerinin yapısı ve tarımsal varlıkları incelenmiştir. Lojistik Regresyon yöntemi ile üreticilerin makine ve ekipman desteğinden memnuniyetlerine bakılmış ve memnuniyetlerini etkileyen faktörler ele alınmıştır. Desteklemelerde kadın ve genç nüfus için daha fazla teşvik, kolektif kullanımın teşvik edilmesiyle kaynakların israfını önlemek öneri olarak sunulmaktadır. Tarımsal kooperatifler ve üretici birlikleri ile üretici örgütlerinin fon kullanımıyla ilgili farkındalıkları artırılmalıdır. Klasik makine ve ekipmanlar yerine yenilikçi ekipman ve ürün kullanımını sağlamak fonların yaygınlaşmasında önemli bir öneridir.

Atasoy, (2018), 'IPARD I Programı Kapsamında Tarımsal Mekanizasyon Destekleri' isimli çalışma, IPARD I programı uygulama döneminde Türkiye'deki sektörlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Uygulanan sektörlerin desteklemelerindeki, tarımsal mekanizasyon ve yatırım tutarları incelenmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. IPARD programı ile yapılan başvurular ve yatırımlar sonuçları ile bu çalışmada aktarılmıştır. IPARD I programı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun 2015 yılında, 16 ilde 145 projeye yaptığı etki değerlendirme araştırmasında, işletmelerin desteklemeler sayesinde teknik donanımlarla bezendiği görülmüştür. Desteklemelerden yararlanan işletmelerin, teknoloji düzeyleri ve kapasite kullanımları IPARD programından elde edilen desteklerle arttığından bahsedilmiştir.

Tan ve Tan, (2019), Çanakkale ilinde IPARD programını incelediği çalışmada kırsal alanlarda küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin desteklenmesi amacı ile uygulanan projeler, Türkiye ve Çanakkale ili özelinde incelenmiştir. Araştırma 1 Temmuz 2011 ve 31 Aralık 2016 tarihleri arasında süren IPARD I kapsamındaki projeler için değerlendirilmiştir. Çanakkale ilinde eko turizm projelerinin teşvik edilmesi, kooperatif ve üretici birliklerinin teşvik edilmesiyle verilen fonların etkinlikleri artmaktadır. Proje hazırlama ve yürütme ile ilgili problemlerin çözümü için danışmanlık programları sayılarının çoğaltılması gereklidir. Projelerin izleme ve değerlendirme faaliyetleri, Çanakkale'de su ürünleri yetiştiriciliğinde yasal mevzuatın düzenlenmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması, IPARD ile ilgili tanıtım ve farkındalık programlarının artırılması bu araştırma çerçevesinde sunulan diğer önerilerdir.

Tüzen, (2019), 'Avrupa Birliğine Üyelik Kapsamında Bölgesel Ekonomik İyileştirme Süreci: IPARD Örneği' isimli tezinde Türkiye, Avrupa Birliği'nin uyumlanma sürecinde kırsal alanda gelişimini hızlandırmak için çalışmalar başlatmıştır. OTP ile altyapı oluşturan IPARD desteklerinin etkinliği ve beklentileri karşılayıp karşılamadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada literatür taramasından yararlanılmıştır. IPA kullanımında Türkiye en düşük seviyede yer alsa da bu yardımların Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlaması yönünde ilerlemesi ve gerek proje üretim kapasitesinin artırılması gerek sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi noktasında IPA yardımları ülkemiz adına oldukça önem arz etmektedir.

Genç, (2019), Kahramanmaraş ili özelinde gerçekleştirdiği tezinde Türkiye'deki kırsal kalkınma politikalarının, kırsal alanda yeni iş imkanları oluşturması ile kırsalda yaşayanların yaşam koşullarının artmasıyla refahın kentlerle uyumlu olması ülke ortalamasını yükseltecektir. IPARD I uygulama dönemi incelenerek, Türkiye ve Kahramanmaraş ili özelinde gerçekleşen desteklerden alınan verilerle IPARD programının, kırsal kalkınmadaki etkilerine bakılmıştır.

Kırsal alanların doğal, çevresel, ekolojik, kültürel ve tarımsal boyuttan potansiyeli ortaya koyulmuş ve kırsal alandaki yatırım planları ve bu planlar ile teknikler oluşturulması öngörülmüştür. Oluşturulan stratejiler için yapılan yatırımlara uygun alanlar teşvik edilerek destekleyici kolaylıklar sağlanması da IPARD programının etkinliğini artıracaktır.

Özkul ve Bozkurt, (2019), Isparta ilinde gerçekleştirilen IPARD I programının araştırıldığı çalışmada kırsal kalkınma kavramı genel olarak araştırılmıştır. TKDK destekleri ve bu desteklerin kırsal kalkınmadaki rolü incelenmiştir. Ardından Isparta'da TKDK IPARD I desteklerinin başvuru ve uygulama süreçleri ile sonuçları üzerine yapılan araştırma bulgularından bahsedilmiştir. 109 firma ile yapılan anketlerin sonuçları belirtici istatistikler, Ki-Kare testi ve Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. IPARD I desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerine ilişkin yapılan değerlendirmelerin desteklerin uyarı türüne göre farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. IPARD tanıtım yeterliliği, hibe miktarları, proje hazırlama dokümanlarının anlaşılabilirliği, dosyaların hazırlanma maliyetleri, projelerin uygulama sürecinde piyasa fiyatları ile proje bütçesi arasındaki uyumsuzluklar, Isparta TKDK İl Koordinatörlüğü'nün yeterli desteği sağlaması maddeleri değerlendirilmiştir. En memnun olan tedbir türünün 302 nolu tedbir türünden proje yapan işletmeler olduğu, en az memnuniyet duyan tedbir türünün ise 101 nolu tedbir türünden proje yapan işletmeler olduğu belirlenmiştir.

İnal, (2020), Diyarbakır ili özelinde incelenen çalışmada, IPARD programı destekleri ve desteklerle uygulanan projelerin Diyarbakır ilindeki etkileri ölçülmüştür. Araştırmada veriler anket yoluyla elde edilmiştir. IPARD I programında 141 faydalanıcının yaptığı 153 proje ve IPARD II programında da 34 faydalanıcının yaptığı 35 proje incelenmiştir. Araştırmadaki 188 proje, 175 işletme ve gerçek kişi ile uygulanmıştır. Diyarbakır'da uygulanan bu desteklerin artması ve her tarım işletmesine ulaşması ve tabana yayılması gerekmektedir. Desteklerin yaygınlaşmasıyla tarımsal işletmelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve Diyarbakır ilinin kalkınma sürecinde ilerlemesi öngörülmektedir.

Emini ve Kalkan, (2021), AB yardımlarının Çanakkale ilinde incelendiği çalışmada, IPARD hibe destekleri Çanakkale Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu İl Koordinatörlüğü'nün 2016 yılında geçiş yaptığı IPARD II programı kapsamında incelenmiştir. Fon kullanımlarının hangi sektörlere ve hangi ilçelere olduğu sayısal verilerle aktarılmıştır. Çanakkale İl Koordinatörlüğü IPARD II programında incelendiğinde, kurumun başarısı grafiksel olarak sergilenmektedir. IPARD II programı 3 senedir yürütülmekte olup 107 proje incelenerek, onaylanan 35 proje için yaklaşık 24 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Onaylanan

projeler 5 yıl incelenerek, fon yardımlarının devam etmesi, durması veya iptali sağlanmıştır. IPARD II programının 4. senesinde, 156 projeden 42 proje onaylanmış ve yaklaşık 79 milyon TL kaynak ayrılmıştır. Ayrılan kaynakların başka bir amaç dışında kullanılmaması için bakanlık onayındaki kişilerin veya şirketlerin dava açma ve soruşturması, fon yardımlarıyla kullanılmış ve Türkiye ekonomisine destekler sağlanmıştır. Çanakkale İl Koordinatörlüğü'nde kullanılan hibelerden her sektörün faydalanması göz önüne çıkarken, bu faydalardan Çanakkale ilinin ve ilçelerinin pay alması TKDK politikasının doğru işlediğini göstermektedir.

2.2. Kırsal Kalkınma ve TKDK İle İlgili Çalışmalar

Pezzini, (2001), 'Rural Policy Lessons from OECD Countries (OECD Ülkelerinden Kırsal Politika Dersleri)' isimli çalışmada, son 20 yıldaki kırsal kalkınma ile şekillenen yönetim çabaları, kurumsal düzenlemeler göz önüne alınarak kırsal programlardaki değişimler incelenmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmada, kırsal alanlardaki rekabet gücü, sosyal sermaye yatırımı ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesindeki girişimlerin önem kazanmasına değinilmiştir.

Anriquez ve Stamoulis, (2007), 'Rural Development and Poverty Reduction: Is Agriculture Still the Key? (Kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılması: tarım hala anahtar mı?)' isimli çalışmada, kırsalda yaşayan kesimin yoksulluk ile ilişkisi incelenmiştir. Tarımın kırsal kalkınma ve ülke ekonomisinin gelişmesine etkileri açıklanmıştır. Birincil sektörün kalkınmadaki rolüne ilişkin tarihsel görüşler sunulmuş ve orijinal veriler kullanılarak, kamu politikası ve tarım politikasında önyargıların temelini oluşturan birincil sektöre karşı tarihsel bir yanlılık olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu makale bölgesel kalkınma stratejilerinin belirli koşullar altında nasıl başarılı olabileceğini açıklamaktadır, ancak diğer koşullarda, özellikle en az gelişmiş ülkelerde kırsal alanda, tarımın kırsal kalkınmanın başlangıç noktası olması zorunludur.

Woods ve McDonagh, (2011), 'Rural Europe And The World: Globalization And Rural Development (Editorial) (Kırsal Avrupa ve Dünya: Küreselleşme ve Kırsal Kalkınma (Bağımsız))' isimli çalışmanın amacı kırsal alanda küreselleşmenin karmaşık gerçeklerini örneklemek ve incelemektir. Küreselleşmenin farklı yönlerine ve yollara odaklanan vaka çalışmaları yoluyla yapılmıştır. Çalışmada, küreselleşmeyle kırsal kalkınma konusu da ele alınmıştır.

Bojnec, (2011), *Agricultural and Rural Capital Markets in the EU Candidate Countries: Croatia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia and Turkey* (AB Aday Ülkelerinde Tarım ve Kırsal Sermaye Piyasaları: Hırvatistan, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ve Türkiye) isimli çalışmada, AB'ye aday ülkelerden olan Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya'daki tarımsal yardım karşılaştırmaları ve ülkedeki tarım etkileri araştırılmıştır. Araştırmada literatürdeki tanımlama ve yaklaşımlara yer verilmiştir. Tarımsal yardım kullanımında üç ülkenin de benzer süreçlerden geçtiği tespit edilmiştir. Kalkınma Bakanlığı'nın kırsal ekonomiye yönelik ivme artırıcı politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Proje koordinasyon ekipleriyle birlikte kırsalda kalkınma rekabet kurulları da görev yapmalıdır.

Bahtiyar, (2014), Türkiye'nin kırsal kalkınmasına yaptığı katkılar TKDK'nın incelendiği çalışmalarda ortaya konmuştur. Araştırma ikincil verilerden yararlanılarak incelenmiştir. Avrupa Birliği fonlarının Türkiye'ye girişinde yeni tedbirler ve yatırım alanları oluşturulmalıdır. TKDK'nın 81 ilde de faaliyet göstermesi gerekmektedir. Büyükşehirlerin, TKDK ile irtibatının iyi sağlanması ve sağladığı kaynaklar kırsalda geliştirilirken işbirliği içinde olunması önemlidir.

Gürbüz ve Bedel, (2014), 'AB Mali Yardım Politikası Yapısı ve TKDK Açısından Değerlendirilmesi' isimli çalışmada, Katılım Öncesi Mali Araç Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) programında ve IPARD II için yapılan hazırlıklarda, Avrupa Birliği fonlarının yönetimiyle alakalı ilerlemeler olmuştur. OTP ile uyumlanan stratejiler farklılaşmıştır. Gıda güvenliğinde ve Türkiye denetleme ve kontrol alanlarında da ilerleme sağlanmaktadır. IPARD programında yüksek beklenti ve fon varlığının sınırlı olması nedeniyle, programın duyurulması ve fon yönetiminde kamu şeffaflığı önemlidir. Araştırmada ikincil veriler kullanılarak IPARD programının başlangıç ve bitişine göre artış gösteren yaklaşık %10'luk istihdam oranı ve yaklaşık %5 artış gösteren tarımsal istihdam oranı olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bununla birlikte tarımsal işletmelerdeki artış ve bu işletmelerde çalışanların kırsal alanda yaşayan kesimden oluşması kırsal alanlarda da gelir artışını meydana getirmektedir. Ancak istihdamda artış görülmesine rağmen kırsal alanlardaki nüfusta yaklaşık %23'lük bir azalış görülmüştür. Tarımsal üretimde ve istihdamda verilerin artış göstermesine rağmen IPARD programının henüz asıl amacına ulaşamadığı ve kırsal alanlardaki gelir düzeylerinin artmasına rağmen kentsel göçün azalmadığı görülmektedir.

Gürbüz, (2014), TKDK'nın desteklediği projelerde karşılaşılan sorunların araştırıldığı çalışma, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Türkiye'de 2007 yılında

kurulmuş olup, 42 ilde faaliyette bulunmaktadır. Kurulduktan sonra kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla kırsal kalkınma stratejisi hazırlanmıştır. Kırsal yapıda şeffaflık ve bilginin geliştirilmesi sağlanmıştır. Geçmişte sadece devletin gerçekleştirdiği ve halkın katılım göstermediği kırsal yatırımların çoğu zaman sonuç vermemesi IPARD katkısıyla önlenmeye başlamıştır. Olumlu sonuçları olan programın uygulanma sırasında oluşan sorunlar ve TKDK çalışanlarının verdiği öneriler bu araştırmada incelenmiştir. Araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. IPARD programı ile desteklemelerin genişletilmesi kalkınmanın ve üretimin artarak dışa bağımlılığın azaltılmasında birçok açıdan önemlidir. IPARD programındaki temel amaç, Avrupa Birliği standartlarında üretim yapan işletmelerin sürdürülebilir şekilde rekabet etmesini sağlamaktır. Fonların etkin bir şekilde kullanılması, Avrupa Birliği'ne üyelik çalışmalarında pozitiflik sağlayacağı gibi, kırsal kalkınmaya da katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda kırsal alanlarda istihdam yaratılarak göç kayıplarının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Yontar ve Söztutar, (2018), Manisa ili özelinde TKDK'nın incelendiği çalışmada kırsal alanlarda girişimcilik, üretim ve kalkınma ile kavramsal ve tarihsel perspektifte incelenmiştir. Çalışmanın ana materyali Manisa TKDK İl Koordinatörlüğü'nde görev yapan uzmanlara uygulanmış anket sonuçlarındaki bilgiler ve analizlerdir. Anketler, 16 Ağustos 2017 tarihinde Manisa TKDK İl Koordinatörlüğü'ne tamsayım örnekleme yöntemiyle 32 uzman için gönderilmiştir. 32 uzmandan 2 uzman izinde olduğundan anket sorularını cevaplayamamıştır. Kalan 30 uzmanın yanıtları incelenmiş ve SPSS 24 programından frekans analizleri yapılmıştır. Çevre odaklı soruların cevapları değerlendirildiğinde, yapılan projelerin çevre odaklı konularla tam olarak entegre olamadığı görülmektedir. Kalkınma bir bütündür ve projelerden elde edilen sonuçlara göre çevresel değerlerin kalkınmaya kesinlikle entegre edilmesi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Tez çalışmasının ana kitesini Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü'nden IPARD II kapsamında Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Programından yararlanan 46 işletme oluşturmaktadır. Bu ana kitledeki birey sayısı bilindiği ve birebir görüşme yapılabilecek bir büyüklükte olduğu için araştırmada, örnekleme yöntemi olarak tamsayım kullanılmıştır. Anket çalışmasından elde edilen birincil nitelikteki veriler çalışmanın ana materyalini oluşturmuştur. Anket soruları hazırlanırken, Çimen, (2017) ve Özkul & Bozkurt, (2019)'un çalışmalarından da yararlanılmıştır. Anket çalışmasının etik kurul onayı alınmıştır.

Çalışmanın ikincil nitelikli verisi ise literatür taramasından derlenmiştir. Bu literatür taraması IPARD ile ilgili yapılmış olan bilimsel araştırmaları, tezleri, projeleri, makaleleri kapsamıştır.

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H₁: IPARD desteğinden yararlanan işletmeler sosyoekonomik açıdan benzerdir.

H₂: İncelenen işletmelerin yapılarında farklılık vardır.

H₃: IPARD desteğinden yararlanma sorunu yaşanmaktadır.

H₄: İşletmelerde genel olarak IPARD desteğinden memnuniyet vardır.

H₅: İşletmeler IPARD desteği ile ilgili yeterli bilgiye sahiptir.

H₆: IPARD destekleri işletmelerin ekonomik kazancına etki yapmıştır.

H₇: IPARD desteği yerel ekonomiye katkıda bulunmuştur.

H₈: Destekler işletmelerin prestijine önemli katkı veriyordur.

Araştırmada yukarıdaki hipotezlere cevap bulunmuştur. H₁: IPARD desteğinden yararlanan işletmeler sosyoekonomik açıdan kısmen benzerdir. H₂: İncelenen işletmelerin yapılarında farklılık vardır. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonu 6 alt başlıkta toplanmaktadır. Anket çalışması yapılan 46 işletmeden tarım ve hayvancılıkla uğraşan işletmeler olduğu kadar turizm sektöründe olan işletmeler de vardır. Böylelikle işletmeler yapısal olarak farklılıklar göstermektedir. H₃: IPARD desteğinden yararlanma sorunu kısmen yaşanmaktadır. H₄: İşletmelerde genel olarak IPARD desteğinden memnuniyet vardır.

46 işletmenin çoğunluğu IPARD desteğinden memnun kalmıştır. H₅: İşletmeler IPARD desteği ile ilgili yeterli bilgiye sahiptir. İşletme sahipleri IPARD programı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığından projelerini danışmanlar aracılığıyla hazırlamıştır. H₆: IPARD destekleri işletmelerin ekonomik kazancına etki yapmıştır. Destekler sonrasında işletmelerin ekonomik kazancında olumlu değişimler olmuştur. H₇: IPARD desteği yerel ekonomiye katkıda bulunmuştur. İşletmelerin ekonomik kazancına olumlu etkisi olan destekler, yerel ekonomiye de katkı sağlamıştır. H₈: Destekler işletmelerin prestijine önemli katkı veriyordur. İşletmelerin proje sonrasında tanınırlıklarında değişimler olduğu görülmüştür.

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin toplanmasında kullanılan yöntem

Ana kitleye giren işletmelerle, yüz yüze anket çalışması yapılarak veriler toplanmıştır. Ankette, iki ve çok seçenekli sorular, ölçü tipi sorular, kapalı uçlu sorular ve 5'li likert ölçekleme metoduna göre hazırlanmış sorular sorulmuştur.

Anket çalışmasından elde edilen tüm veriler analiz edilmeye uygun şekilde kodlanarak bilgisayar dökümleri yapılmış ve SPSS (Statistical Package for Social Sciences) istatistik paket programına aktarılmıştır.

3.2.2. Verilerin analiz ve değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler

Tez çalışmasında proje sahiplerinin ve işletmelerin sosyoekonomik özelliklerinin analiz ve değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Sosyoekonomik değişkenlere ait verilerin sayısal, ortalama ve oransal hesaplamaları yapmak suretiyle çizelge gösterimleri hazırlanmıştır. Verilerin normallik testleri yapılmıştır ve parametrik olan ve parametrik olmayan verilere en uygun analiz yöntemleri uygulanmıştır. Kolmogrov-Smirnov testi ile verilerin dağılımı incelenmiştir ve normal dağılım gösteren (parametrik olan) veri sonuçlarında iki bağımsız değişken karşılaştırılırken t-testinden yararlanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIRSAL KALKINMA VE IPARD

Bu bölüm beş ana başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde, dünyada gerçekleşen kırsal kalkınma gelişmelerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma politikaları geçmiş dönemleri ve günümüzü kapsayacak şekilde aktarılmıştır. Üçüncü bölümde de Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikaları incelenmiştir. Dördüncü bölümde Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD Programı anlatılmıştır. Beşinci bölümde ise IPARD Programının araştırmanın özeline oluşturan Çanakkale ilindeki çalışmaları incelenmiştir.

4.1. Dünya’da Kırsal Kalkınma Politikaları

Tüm canlılar arasında en düşük üreme kabiliyetine sahip canlı insandır. Diğer canlıların çoğalması yaşadıkları ekosistemlerin kontrolündedir. Ancak insanın akli ve iş bölümü yapmasıyla ulaştığı teknolojik seviye, yaşadığı ekosistemlerin sınırlayıcılığını ortadan kaldırmıştır. Teknolojik gelişme hem insan nüfusunu hem de yaşam süresini artırmıştır.

Günümüzde kontrol edilemeyen insan nüfusundaki artış; demograflardan, ekologlara, ekonomistlere, sosyologlara ve siyasetçilere kadar pek çok alanda araştırmacıların ve kurumların endişeyle karşıladığı önemli bir sorun olmuştur. Kontrolsüz nüfus artışı sosyal, ekonomik ve çevresel pek çok sorunun da temel nedeni olarak görülmektedir. Milattan 10-12 bin yıl öncesinde, 10 veya 86 milyon olan dünya nüfusu ancak 17. yüzyılda (1650’lerde) 500 milyona ulaşmıştır. 1999 yılına kadar (350 yılda) 6 milyara ulaşan dünya nüfusu, sadece 12 yılda 1 milyar artarak, 2011 yılında 7 milyara ulaşmıştır. Kasım 2022’de ise dünya nüfusunun 8 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Sergün, 1992, Tuncer, 1976, Çamurcu, 2005 ve TÜİK, 2022).

Endüstri devrimiyle başlayan teknolojik gelişmelerin insanların günlük hayatlarına yansınmasıyla modern hayat düzeni başlamıştır. Modern hayat düzeni; fosil yakıtların aşırı kullanımını ve endüstriyel tarımsal üretimi gerekli kılmıştır. Yaşam standartları gelişirken, doğayla uyumsuz olan üretim sistemleri ve yerleşim düzenleri, fosil yakıtların (kömür, petrol, doğal gaz) fazla kullanımı, arazi tasarruflarındaki değişimler, yeşil alanların azalması (ormansızlaşma), çiftlik hayvanlarının sayısındaki artış, gübre kullanımı kullanımının arttığı görülmektedir.

Günümüzde gerçekleşen değişimler (iklim değişikliği, kırsaldaki nüfusun yaşlanması, kırsaldan kente gerçekleşen göç, vb.) kırsal alanlarda gelir dağılımının bozulmasına, yoksulluğa, temel ihtiyaçların karşılanamamasına, kadın ve genç nüfusun güçsüzleşmesine neden olarak kalkınmanın ilerlemesinde sorunlara yol açmaktadır. Böylelikle kırsal kalkınma yaklaşımları sosyoekonomik ve teknolojik gelişmelerle sürekli farklılaşma göstermektedir.

Kırsal kalkınma, yeni dönemde sağlanan yönetimle birlikte sürdürülebilir, yerel dinamiklerle sorunlara çözümler bulabilen ve bu sonuçlarla sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelere olanak sağlayan bir model olarak sürekli şekillenmektedir (ZM Odası IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2020).

BM 2030 Gündeminde, 17 tane Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve 169 tane Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) belirlenerek kalkınmada dünya gündemi oluşturulmuştur. Bu amaç ve hedeflerle dünyanın ve insanların refah seviyesinin ve dünya barışının güçlenmesi hedeflenmektedir. Gündemde sürdürülebilir kalkınma için kırsal alanların en önemli alanlar olduğu vurgulanmıştır.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2016'da, 21. yy. kırsal kalkınma paradigmasını 8 ana temaya dayandırmıştır. Temaların hedefleri 2030 SKA hedefleriyle paraleldir ve hedeflerin oluşmasında iklim değişikliği, kutuplaşmış bölgesel kalkınma, demografik baskı gibi konuların kırsal alanlara getirdiği olumsuzluklar etkili olmuştur.

Kırsal kalkınmayı, kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal dönüşüm başlığı ile Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) incelemiştir. Kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal dönüşüm; çoğalan tarımsal üretkenlik ve ticarileşmeyi, üretim kalıplarının çeşitlendirilmesiyle pazarlanabilir ürünlerin artışı ve tarım dışı iş olanaklarının artmasını sağlayan bir süreçtir (ZM Odası IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2020).

4.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları

Dünyada, olumlu ve olumsuz ortaya çıkan sosyoekonomik durumlar Türkiye’yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye 1930’lu yılların başında planlı kalkınma sürecini uygulamaya başlayan sayılı ülkelerden biridir. Ekonomik süreçler ve planlama açısından incelenip, iki döneme ayrılan kalkınma, “planlı dönem öncesi” ve “planlı dönem sonrası” çalışmalardır.

Planlı dönem öncesi, 18 Mart 1924 tarihinde 442 Sayılı Köy Kanunu'nun çıkarılması ile başlamaktadır. Sonrasında;

- Birinci Köy ve Ziraat Kongresi yapılmıştır.
- Aşar Vergisi kaldırılmıştır.
- İskan Kanunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Yasası (1945) yürürlüğe girmiştir.
- Köy Enstitüleri (1950) kurulmuştur (Uçar ve Vuran, 2016).

1950'den sonra Türkiye sanayileşme ve kentleşme sürecini hızlı bir şekilde yaşamıştır. Böylece kır ve kent arasında büyük bir gelişmişlik farkı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kırsal alanlarda yenilik arayışları gerçekleştirmiştir.

1960'lara kadar kalkınma sürecine sanayi politikalarıyla devam eden Türkiye, Dünyadaki değişimlere ayak uydururken Birleşmiş Milletlerdeki sorumluluklarını yerine getirmek ve Avrupa Birliği ile olan müzakerelerden olumlu sonuçlar almak için ulusal ve uluslararası alanlarda kırsal kalkınmaya önem vermeye başlamıştır. 1960'larla beraber beş yıllık kalkınma planları ile sorunların çözümüne yönelik çalışmıştır. Her beş yılın sonunda kalkınma aşamasında neler yapıp neler yapılmadığı üzerinde durulmuştur. Kalkınma süreci bu şekilde devam ettirilmiştir.

Türkiye, 1961 sonrasında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'ni geliştirmiştir. UKKS ile yerel kaynakların değerlendirilip, doğal ve kültürel varlıkların korunması ve kırsal kesimin yaşam standartlarının kırsal kesim ile orantılı olarak geliştirilebilmesi esas alınmıştır. Ekonominin gelişmesi, insan kaynaklarının artması, kırsal alandaki altyapının gelişmesi ve kırsal çevrenin korunması Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin amaçlarındandır. UKKS, 2006 yılına kadar tarım odaklı olmuştur. Sonrasında tarım dışı alanları da içine alarak bütüncül bir şekilde konu ele alınmıştır.

Beş yıllık kalkınma planlarından olan Sekizinci Kalkınma Planı 2001-2005 yıllarını kapsamaktadır. Bu planlamada;

- Üretim planlaması yapılması,
- Tarım sanayi entegrasyonu kurulması,
- Tarımsal veri tabanı oluşturulması,
- Tarım odaklı sigortacılık sisteminin geliştirilmesi,
- Kırsal kalkınma üzerinde durulmuştur.

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bu planlamada;

- Bölgesel ve kırsal kalkınma politikaları,
- Kültürel varlıkların korunması ile doğal kaynakların değerlendirilmesi,
- Ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ile ilgili hedefler oluşturulmuştur.

Onuncu Kalkınma Planı ise 2014-2018 yıllarını kapsamaktadır. Bu planlamada;

- Nitelikli insan işgücü ve güçlü toplum,
- İstikrarlı yüksek büyümenin ve yenilikçi üretimin önemi,
- Sürdürülebilir çevre destekleri,
- Kalkınma ile uluslararası işbirliği,
- Kırsal kalkınma ve bölgelerarası farklılıkların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.

En son hazırlanan ve hala gündemde olan On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Bu planlamada;

- Tarım ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi,
- Kooperatifçiliğin geliştirilmesi,
- Kırsal kesimin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği,
- Kırsal çevrede sosyal ve beşeri kapasitesinin geliştirilmesi,
- Kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal kapasitenin geliştirilmesi konularına yer verilmiştir (11. Kalkınma Planı, 2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı, güncel olarak Kırsal Kalkınma Yatırımları Destekleme Programı (KKYDP) ile Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Destek Programı (IPARD)'ı uygulamaktadır. IPARD Programı'nı uygulamak için 5648 sayılı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) 18 Mayıs 2007 tarihinde kurulmuştur.

TKDK'nın temel amacı, ulusal kalkınma stratejileri için plan ve program ile ilke ve hedefler kapsamında öngörülen, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanacak kaynakları kapsayan ve kırsal kalkınma programlarını yürüten faaliyetlerin sürdürülmesidir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programlarının yetkili kurumudur (TKDK, 2017) (Özkul ve Bozkurt, 2019).

TKDK'nın temelde iki görevi vardır. Bunlardan öncelikli olan uygulama sonrasında ödemedir. TKDK'nın üyelik süreci öncesi, bu fonksiyonları yerine getirecek yeterli deneyimi sağlaması beklenir. Üyelik döneminde, AB Ortak Tarım Politikası kapsamındaki Kırsal

Kalkınma için Avrupa “Ödeme Ajansı” görev tanımıyla devam etmesi öngörülmektedir. Üyelik sürecinde üstlenmesi beklenen görevden dolayı TKDK’nın yapılan ilgili çalışmaları AB mevzuatına bağlı standartlara uygun olarak kurgulaması ve titizlikle işletmesi gerekmektedir.

4.3. Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma Politikaları

28 üye ülkeden oluşan Avrupa Birliği, siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. AB’nin kırsal alan oranı %90’dır. AB’nin toplam nüfusunun %56’sı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Toplam istihdamın %53’ü ve brüt üretim değerinin %45’i kırsal alanlarda gerçekleşmektedir. Bu yüzden kırsal kalkınma politikası, Avrupa Birliği için öncelikli ve önemli politika alanları arasındadır (ZM Odası IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı, 2020).

Avrupa Birliği, kırsal kalkınma konusuna Ortak Tarım Politikası (OTP) ile yön vermiştir. OTP, ilk başlarda çiftliklerin sermayelerini artırmak amacıyla uygulanmaktaydı. 1970’lerle sektörel tarım yapısındaki sorunları çözmeye yönelik politikalar geliştirildi. Sonraları Az Tercih Edilen Bölge (Less Favoured Area) kavramı ortaya çıkmış ve belirlenen kriterlere göre kırsal kalkınma yardımları yapılmaya başlanmıştır. Ancak ileri dönem reformları ile kırsal alanlardaki işlevini ortaya koyan OTP, günümüzdeki AB kalkınma politikasını şekillendirmiştir.

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ile aşağıdakileri hedeflemektedir;

- Kirliliğin azaltılması ve önlenmesi,
- Sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi ve doğal kaynakları koruyarak devam ettirilmesi,
- İnsan sağlığının korunması,
- Farklı sektörlerin çevre politikasını güvenilir hale getirmesi.

Avrupa Birliği, yaptığı politikalarla kırsal alandaki refahı yükseltmektedir. İstihdam artışıyla kırsal kalkınma yaklaşımı hayata geçirilecektir. Avrupa Birliği’nin kırsal kalkınma yaklaşımlarında, kırsal alandaki finansal sorunlar ve işsizlik gibi konuların eksiklikleri saptanmıştır. Eksiklikler, OTP ile giderilmek istenmektedir. Ortak Tarım Politikasıyla kırsal alanlardaki canlılık ve ekonomi gelişmektedir. AB’nin sürdürülebilirliği stratejiler ve finansman konularıyla devam etmektedir.

Avrupa Birliği çeşitli programlarla aday ülkelerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımlarından önce maddi destek sağlayan programlar;

- Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Destek Programı (PHARE),
- Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (SAPARD),
- Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı (ISPA),
- Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar İçin Birlik Yardımı (CARDS) (Olgun ve Sevilmiş, 2017).

2007 yılında bu programlar birleştirilmiştir ve Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) devreye girmiştir. Program, 2007-2013 yıllarını içeren IPA I ve 2014-2020 dönemini içeren IPA II olarak ikiye ayrılmaktadır. IPA'nın temel amacı; aday ülkelerin, Avrupa Birliği standartlarına ulaşmasına yardımcı olmaktır. IPA beş bileşenden oluşmaktadır. Bunlar;

- Geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma,
- Sınır ötesi işbirliği,
- Bölgesel kalkınma,
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Kırsal kalkınmadır.

4.4. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD)

IPA bileşenlerinden beşincisi olan kırsal kalkınma bileşeni IPARD, Avrupa Birliği'nin aday ülkelerinde kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla uygulanan fondur. Tarım ve hayvancılık, balıkçılık ve diğer tarım alanlarında faaliyeti bulunan firmaların, üreticilerin, kooperatif ve üretici birliklerinin finansman desteğinden yararlanmasını sağlamaktadır.

IPARD'ın öncelikli hedefi, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ile alakalı hazırlanan müktesebata katkı sağlamaktır (Can ve Esengün, 2007). Aday ülkelerin, tarım sektörüyle kırsal alanlarının sürdürülebilirliği arasındaki uyumu için bazı önceliklere yer verilmiştir.

IPARD'ın proje destekleme alanları aşağıdaki gibidir;

- Üretici birliklerinin kurulması,
- Kırsal ve çevresel konularla ilgili alınacak tedbirler,
- Kırsal alanda ekonomik getirisi olacak faaliyetler,
- Yerel ve kırsal kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi,
- Et ve süt sektöründeki firmaların Avrupa Birliği standartlarına getirilmesi,

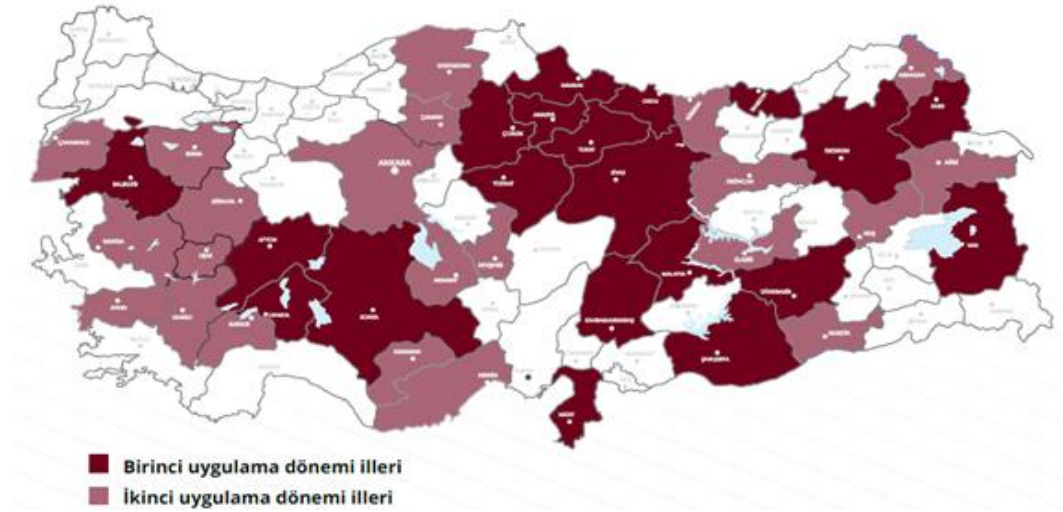
- Meyve, sebze, et, süt ve balıkcılık sektörlerindeki işletmelerin işleme ve pazarlama faaliyetlerinin güçlendirilmesidir (Esen, 2014).

IPARD Programı'nın hedefleri aşağıdaki gibidir;

- Tarımda sürdürülebilir modernizasyon,
- Veterinerlik, gıda güvenliği ve bitki sağlığı standartlarının Avrupa Birliği standartlarına ulaşması,
- Kırsal kesimin kalkınmasına katkı sağlaması,
- Tarım ve evre tedbirlerinin uygulanmasında faaliyetler yapılmasıdır.

IPARD, Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Pazarına açılması için küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlamaktadır. Türkiye'ye, uzun dönem sürdürülebilirlik ve ekonomik verimlilik sağlamak için destekleme yapılmaktadır. Bu desteklemeler, tarımsal işletmelerin kalite yönetimi, gıda güvenliği, evre koruma ve iş güvenliği konularında standartlara ulaşılmasına yardım etmektedir.

IPARD Programı, IPARD I (2007-2013) ve IPARD II (2014-2020) olarak ayrılmaktadır. Şekil 1.'de koyu renkli iller IPARD I programını, açık renkli iller IPARD II programını kapsamaktadır.

Kaynak: (TKDK,2022)

Şekil 1

IPARD programı desteklenen iller

15 başvuru ile çağrı ilanı yapılan IPARD I’de Tarım ve kırsal kalkınma yatırımlarına %50-65 oranlarında hibe ödeneğinde bulunulmuştur. IPARD I’in faaliyette bulunduğu dönemde 6,7 milyar TL’lik yatırım yapılmıştır ve 57 bin yeni iş imkanı olanağı sağlanmıştır. IPARD I projeleriyle 178 milyon TL (2007-2013 yılları arasında) ihracat gerçekleşmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bütçe Sunumu, 2018).

Tablo 1

Türkiye’de 2007-2013 yıllarını kapsayan IPARD I hibe destekleri

Sektör	Proje Sayısı		Toplam Yatırım Tutarı		Ödenen Hibe Tutarı	
	Adet	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	1.107	10	2.492	36	1.265	40
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	731	6	983	14	516	15
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	382	3	615	9	290	8
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	7.292	67	602	9	277	9
Kırsal Turizm	360	3	401	6	154	5
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	141	1	399	6	163	5
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	120	1	375	5	157	5
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (Kırmızı Et)	92	1	355	5	139	4
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	329	3	305	5	122	4
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (Beyaz Et)	21	1	66	1	24	1
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	19	1	58	1	23	1
Süt Toplama Merkezleri	51	1	23	1	10	1
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	21	1	16	1	6	1
Teknik Destek	27	1	3	1	2,7	1
Toplam	10.693	100	6.693	100	3.149	100

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bütçe Sunumu, 2018)

IPARD I (2007-2013)’de, toplam 10.693 onaylanan proje vardır. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi fonu 7.292 proje ile toplam proje sayısının %67’sini kapsamaktadır. Ancak 6 milyar 693 milyon liralık toplam yatırımdan en fazla yatırımı 2 milyar 492 bin ile Süt Üreten Tarımsal İşletmeler fonu elde etmiştir. Ödenen toplam 3 milyar 149

milyon liralık hibe tutarından da %40 ile en çok Süt Üreten Tarımsal İşletmeler fonu yararlanmıştır.

10 başvuru çağrı ilanı yapan IPARD II (2014-2020) ile birlikte et ve süt besiciliği hibe ödeneği %70 seviyesine çıkarılmıştır. Arıcılık, bölgesel ürün üreticiliği ve el sanatları, kırsal turizm, kültür balıkçılığı ve tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği alanlarındaki proje hibe ödeneği %65 olarak kararlaştırılmıştır. Et ve süt, meyve ve sebze ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alanlarındaki hibe ödenek oranı da %60 olarak kararlaştırılmıştır (TKDK, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019).

Tablo 2

Türkiye’de 2014-2020 yıllarını kapsayan IPARD II hibe destekleri

Sektör	Proje Sayısı		Toplam Yatırım Tutarı		Ödenen Hibe Tutarı	
	Adet	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	127	5	513	16	108	14
Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler	244	8	727	23	217	28
Kanatlı Eti Üreten Tarımsal İşletmeler	47	2	92	3	31	4
Yumurta Üreten Tarımsal İşletmeler	6	1	19	1	8	1
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	44	2	178	6	45	6
Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	17	1	126	4	20	2
Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (Beyaz Et)	3	1	16	1	4	1
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	3	1	15	1	2	1
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	78	3	351	10	98	12
Bitkisel Üretim	1.453		189	6	67	9
Çeşitlendirilmesi, Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi		53				
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretilmesi, İşlenmesi ve Paketlenmesi	409	14	45	1	20	3
Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri	67	2	453	14	42	5
Su Ürünleri Yetiştiriciliği	5	1	25	1	4	1
Makine Parkları	23	1	9	1	4	1
Yenilenebilir Enerji Tesisleri	67	2	179	5	57	6
Zanaatkarlık ve Katma Değerli Ürünler	73	3	209	7	49	6
Toplam	2.666	100	3.146	100	776	100

Kaynak: (TKDK, 2019-2023 Stratejik Planı, 2019)

IPARD II’de, toplam 2.666 onaylanan proje vardır. Bitkisel Üretim Çeşitlendirilmesi, Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi fonu 1.453 proje ile projelerin %53’ünü kapsamaktadır. Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler %23 ile 727 milyon TL yatırım almıştır. Ödenen hibe tutarından 217 milyon TL ile yine en fazla Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler yararlanmıştır.

IPARD'ın 302 - Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi fonu kapsamında alınan tedbirlerin genel amaçları: yeni iş girişimleri yaratmak amacıyla iş süreçlerinin desteklenmesi yeni iş faaliyetlerinin geliştirmesi ile var olan işlerin korunması, kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin fazlaşması kırsal nüfustaki azalmanın önüne geçmesi maksadıyla alınan genel kapsam tedbirlerindedir. Ekonomik ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi kırsal bölgelerdeki büyümeyi, istihdamı ve sürdürülebilir kalkınmayı da sağlayacaktır. Alınan aksiyonlar kırsal alanlarda ekonomik kaygıyı azaltırken hane başına düşen geliri arttıracaktır ve böylelikle kırsaldan göç azalırken bölgesel dengeler kuvvetlenecektir. Bu kapsamda alınan kararların temel amacı kırsal bölgelerde işletilen çiftlik faaliyetlerinin iyileştirilmesi, modernizasyonu, kapsamlarının genişletilmesi ve yeniden inşa edilmesini hedeflemektedir.

Aşağıda, Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi kapsamına giren tarım ve tarım dışı konular verilmiştir:

- Bitkisel Üretimin Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi: Tıbbi ve aromatik bitkiler, süs bitkileri, fide ve fidan, mantar ve misel, çiçek soğanının işlenmesi ve paketlenmesini içermektedir.
- Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi
- Zanaatkarlık ve Katma Değerli Ürünler: Gıda ve gıda olmayan ürünlerin zanaatkarlık faaliyetleriyle işlenmesi ve pazarlanmasını içermektedir.
- Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri: Konaklama, yeme-içme tesisleri ve rekreasyon faaliyetlerini içermektedir.
- Su Ürünleri Yetiştiriciliği: Su ürünleri üretimi yapan tesisleri ve bu ürünlerin satışı yapan restoranları içermektedir.
- Makine Parkları: Tarım sektöründe ortak ihtiyaçlara karşılık yatırımları içermektedir.

Yenilenebilir Enerji Yatırımları: Isı ve elektrik üretimi için gerekli yatırımları kapsamaktadır. Uygun yararlanıcılar, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarına da yatırım yapabilir.

4.5. Çanakkale'de IPARD Programı

Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde bulunan ve geçim kaynağının büyük bir bölümü tarım olan Çanakkale il merkezi haricinde ikisi ada olmak üzere 11 ilçe, 11 belde, 576 köy bulunmaktadır. Çanakkale'nin toplam nüfusu (2021) 557.276 kişi olup, bu nüfusun 344.008 kişisi il ve ilçe merkezlerinde, 213.268 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır (TÜİK, 2021). Çanakkale ilinin yüzölçümü 9 Milyon 817 bin dekar (10 bin km²), toplam tarım alanı 3 milyon

22 bin 870 dekar, mera alanı 666 bin 260 dekar, nadas alanı 133 bin 716 dekar ve orman alanı 4 milyon 804 bin 650 dekar'dır (Çanakkale Tarımsal Yatırım Rehberi, 2022).

Tablo 3

Çanakkale ili son 10 yıl genel nüfus dağılımı

2013	2014	2015	2016	2017
502.328	511.790	513.341	519.793	530.417
2018	2019	2020	2021	2022
540.662	542.157	541.548	557.276	559.383

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıtlı çiftçi sayısı 21.286 kişi olan Çanakkale ilinde tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarına ait veriler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Çanakkale tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı

	2020		2021	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Meyve	587.586	499.876	595.335	471.037
Sebze	222.717	1.039.683	220.893	1.034.345
Tarla	1.487.366	585.518	1.536.243	769.084

Kaynak: (Çanakkale Tarımsal Yatırım Rehberi, 2022).

2020 yılında meyve üretim alanı 587.586 dekar ve üretim miktarı 499.876 tondur. 2021 yılında üretim alanı 595.335 dekar ve üretim miktarı 471.037 tona yükselmiştir. 2020 yılında sebze üretim alanı 222.717 dekar ve üretim miktarı 1.039.683 ton iken 2021 yılında üretim alanı 220.893 dekar ve üretim miktarı 1.034.345 tona düşmüştür. 2020 yılında tarla üretim alanına bakıldığında 1.487.366 dekar ve üretim miktarı da 585.518 tondur. 2021 yılında üretim alanı 1.536.243 dekar ve üretim miktarı 769.084 tona yükselmiştir.

Tablo 5

2022 Yılı Çanakkale tarım ve tarıma dayalı sanayi işletme sayıları

Konu	Sayı	Konu	Sayı
Süt ve Süt Ürünleri	77	Ekmek ve ekmek çeşitleri üretimi	216
Et ve Et Ürünleri (Kesimhaneler dahil)	30	Makarna ve İrmik Üretimi	1
Su Ürünleri İşleme	15	Yumurta Paketleme	8
Meyve-Sebze işleme- paketleme	71	Dondurulmuş Gıda	1
Hububat ve Bakliyat Üretimi	9	Hazır Yemek, Tabldot Yemek (yemek fabrikaları)	51
Katı ve Sıvı Bitkisel Yağ (Yağhaneler ve Yağ Dolumu)	74	Hazır çorba ve bulyon, puding, toz karışımlar, mayonez, sos vb	0
Şeker Üretimi (paketleme hariç)	1	Kuruyemiş ve Çerezler (satış yeri)	51
Tahin, Helva, Pekmez ve Şekerleme	11	Takviye Edici Gıda Üretimi	2
Zeytinyağı	57	Baharat İşleme	1
Meyve-sebze paketleme, boylama, sarartma, mumyalama	30	Alkolsüz İçecekler	2
Fermente ve salamura ürün üretimi	23	Alkollü İçecekler	24
Pastacılık Ürünleri Üretimi	180	Bal, polen, arı sütü ve temel petek üretimi ve ambalajlama	13
Nişasta ve Nişasta mamulleri	-	Gıda Katkı ve Aroma Maddeleri	-
Bisküvi, Çikolata, Kakaolu ve Benzeri Ürünler	1	Gıda ile Temas Eden Maddeler	5
Un üretimi (un fabrikası)	7	Yem	9
Unlu mamuller üretimi	139	Diğer	22

Kaynak: (Çanakkale Tarımsal Yatırım Rehberi, 2022).

Tablo 5’te Çanakkale’de tarım ve tarıma dayalı sanayi alanındaki işletmeler sayıları ile verilmiştir. IPARD 302 - Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi fonunu kapsayan meyve ve sebze işleme – paketleme alanından 71 işletme vardır. Zeytinyağı üreten 57 işletme ve meyve ve sebze paketleme, boylama, sarartma, mumyalama alanından 30 işletme bulunmaktadır. Baharat işleme alanında 1 işletme, bal, polen, arı sütü ve temel petek üretimi ve ambalajlama alanından 13 işletme vardır. Gıda katkı ve aroma maddeleri alanından ise işletme bulunmamaktadır.

Çanakkale’de, IPARD sektörlerinden 101 – Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar, 103 – Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması İle İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar ve 302 – Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi desteklenmektedir.

Tablo 6

IPARD I (2007-2014) Çanakkale ili hibe destekleri

Sektör	Proje Sayısı		Toplam Yatırım Tutarı		Ödenen Hibe Tutarı	
	Adet	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)	Milyon TL	Oran (%)
Süt Üretim, Toplama, İşleme ve Pazarlama	14	6	27	30	12	31
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	177	77	13	16	7	17
Kırsal Turizm	12	4	15	17	6	15
Meyve sebze İşleme ve pazarlama	5	2	11	14	5	13
Kanatlı eti, üretim işleme ve pazarlama	10	5	12	13	5	13
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	7	3	5	5	2	6
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	1	3	3	1	3
Kırmızı Et, Üretim İşleme ve Pazarlama	1	1	1	1	1	1
Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	1	1	0,4	1	0,2	1
Toplam	228	100	87	100	39	100

Kaynak: (Tan ve Tan, 2019)

Çanakkale’de IPARD I (2007-2014) kapsamında sözleşmesi imzalanan proje sayısı 228’dir. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonu en fazla proje gerçekleştiren fon olmuştur. Süt Üretim, Toplama, İşleme ve Pazarlama sektöründeki projeler %30 ile 27 milyon TL yatırım almıştır. Ödenen hibe tutarından %31 ile 12 milyon TL yararlanan sektör de Süt Üretim, Toplama, İşleme ve Pazarlama sektörü olmuştur.

Tablo 7

IPARD II (2014-2020) Çanakkale ili hibe destekleri

Sektörler	Proje Sayısı	Oran (%)	Yatırım Tutarı	Oran (%)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	7	6	5.380.619,70	3
Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler	8	7	15.072.606,06	8
Kanatlı Eti Üreten Tarımsal İşletmeler	2	2	2.571.005,79	1
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	6	6	7.421.153,96	4
Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2	2	2.744.766,58	2
Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2	2	1.140.422,11	1
Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	1	1.440.058,6	0,5
Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	15	14	32.932.527,00	18
Bitkisel Üretim Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	7	6	927.449,12	0,5
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Pazarlanması	4	4	2.069.464,72	1
Zanaatkarlık ve Yerel Ürün İşletmeleri	17	16	26.657.451,23	15
Kırsal Turizm ve Rekreatyonel Faaliyetler	24	22	48.074.208,11	27
Makine Parkları	11	10	29.254.077,19	16
Yenilenebilir Enerji Yatırımları	2	2	5.081.325,16	3
Toplam	108	100	180.767.135,33	100

Kaynak: (TKDK İnternet Sitesinden alınan bilgilerle yazar tarafından oluşturuldu.)

Çanakkale’de IPARD II (2014-2020) kapsamında sözleşmesi imzalanan proje sayısı 108’dir. Kırsal Turizm ve Rekreatyonel Faaliyetler fonundan %22 ile 24 proje onaylanmıştır ve bu projeler 48 Milyon TL yatırım desteği almıştır. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması fonundan faydalanan sadece 1 proje görülmektedir.

Çanakkale ilinde gerçekleştirilen bu tez çalışmasında, IPARD programı çerçevesinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmeler baz

alınmıştır. Şekil 2’de çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmelerin yaptıkları projelerin Çanakkale ilçelerine olan dağılımı gösterilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Şekil 2

Projelerin Çanakkale ilçelerine dağılımı

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü'nden IPARD II kapsamında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonunun işletmelere ve kırsal alana olan sosyoekonomik katkısını, ayrıca fona başvuru ve uygulama sürecinde yaşanan sorunları belirlemek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü'nden IPARD II kapsamında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan 59 işletme mevcuttur. Fondan yararlanan işletmelerden anket çalışmasına katılmayı kabul eden 46 işletmeyle anket çalışması yapılmıştır.

5.1. İşletme Sahipleri İle İlgili Genel Bulgular

Bu bölümde Çanakkale ilinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmelerin sosyoekonomik durumlarını etkileyen faktörlerin analizi kapsamında işletmelerin demografik özelliklerine yer verilmiştir. Çanakkale ili genelinde yapılan araştırmada işletmelerin demografik özellikleri tespit edilerek, proje sonrası sosyoekonomik durumlarını etkileyen sonuçların bulunması amaçlanmıştır.

Elde edilen anket sonuçlarında işletme sahiplerinin cinsiyet, yaş (yıl), hane halkı sayısı (kişi), öğrenim durumu, mesleki deneyimleri, sosyal güvenceleri, ikamet ettikleri yer, internet kullanımı, buldukları sektör ile ilgili aldıkları eğitim ve Çiftçi Kayıt Sistemi'ne olan kayıtları ayrıntılı olarak Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

İşletme sahiplerinin demografik özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı	Oran (%)
Cinsiyet	Erkek	27	59
	Kadın	19	41
Yaş (yıl)	28-39	13	28
	40-49	14	30
	50-59	14	30
	60-69	5	12
		Min =28, Max=69, Ort=46,97, S.Sapma=11,36	

'Tablo 8'in devamı'

Hane Halkı Sayısı (kişi)	1-2	10	22
	3	11	24
	4	22	48
	5	1	2
	6	2	4
	Min =1, Max=6, Ort=3,5 S.Sapma=1,87		
Öğrenim Durumu	İlk-Orta	9	20
	Lise	8	17
	Üniversite	20	44
	Lisansüstü	7	15
	Diğer	2	4
Mesleki Deneyimleri	0-10	24	53
	11-20	13	28
	21-30	7	15
	31-50	2	4
Min= 0 Max=50 Ort=15 S.Sapma=12,57			
Sosyal Güvence	Var	46	100
	Yok	-	-
	4A SSK	17	37
	4B Bağ-Kur	20	44
	4C Emekli Sandığı	9	19
İkamet Edilen Yer	İl Merkezi	7	15
	İlçe Merkezi	12	26
	Köy	22	48
	Diğer	5	11
İnternet Kullanımı	Evet	24	53
	Hayır	13	28
Sektör İle İlgili Alınan Eğitim	Evet	25	54
	Hayır	21	46
ÇKS Kaydı	Evet	26	56
	Hayır	20	44

İşletme sahipleri 46 kişiden oluşmaktadır ve 27 kişi %59 ile erkek ve 19 kişi %41 ile kadındır. İşletme sahipleri 28-69 yaş aralığında olup %30'unu 40-49 ve 50-59 yaş aralığı oluşturmaktadır. Bu oranı %29 ile 28-39 yaş aralığı ve %11 ile 60-69 yaş aralığı takip etmektedir. İşletme sahiplerinin hane halkı sayısı en fazla 6 kişiden oluşmaktadır. En çok %48 oranla 4 kişi, %24 oranla 3 kişi, %20 oranla 2 kişi, %4 oranla 6 kişi ve %2 oranla 1 ve 5 kişi oluşturmaktadır.

İşletme sahiplerinin %44'ünü oluşturan 20 kişi üniversite mezunudur. Bu oranı %20 ile ilkökul ve ortaokul mezunları, %17 ile lise mezunları, %15 ile lisansüstü mezunları ve %4 ile doktora mezunları takip etmektedir. İşletme sahipleri sektörde %53 oranla 0-10 yıl aralığında, %28 ile 11-20 yıl aralığında, %15 ile 21-30 yıl aralığında, %4 ile 31-50 yıl aralığında çalışmaktadır. İşletme sahipleri 46 kişidir ve hepsinin sigorta güvencesi vardır. İşletme sahiplerinin %44'ü Bağ-Kur'a, %37'si SGK'ye, %19'u da Emekli Sandığı'na bağlıdır.

İşletme sahiplerinden 22 kişi %48 oranla köyde yaşamaktadır. 12 kişi %26 oranla ilçe merkezinde, 7 kişi %15 oranla il merkezinde ve 5 kişi de %11 oranla diğer yerlerde yaşamaktadır. İşletme sahiplerinin 43'ü %93 oranla internet kullanırken 3'ü %7 oranla internet kullanmamaktadır. İşletme sahipleri buldukları sektörle ilgili %54 oranla eğitim almış, %46 oranla eğitim almamıştır. İşletme sahipleri %56 oranla Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlıdır, %44 oranla kayıtlı değildir.

Tablo 9

İşletme sahiplerinin mesleği

Meslekler	Sayı	Oran (%)
Çiftçi	12	26
Elektrik Teknikeri	2	4
Emekli	4	9
İşletmeci	3	7
Muhasebeci	2	4
Mühendis	7	15
Kamu Personeli	2	4
Serbest Meslek	6	13
Turizmci	8	18
Toplam	46	100

İşletme sahiplerinin 12'si %26 oranla çiftçidir. %18 oranla 8 kişi turizmci, %15 oranla 7 kişi mühendis ve %13 oranla 6 kişi serbest meslekle uğraşmaktadır. %9 oranla 4 kişi emekli, %7 oranla 3 kişi işletmeci ve %4 oranla 2 kişi elektrik teknikeri, 2 kişi muhasebeci ve 2 kişi kamu personelidir.

Tablo 10

İşletme sahiplerinin gelir kaynağı ve gelirinin kaynaklara göre dağılımı

Proje Sahibinin Gelirinin Kaynaklara Göre Dağılımı		
Tarımsal Gelir (Aylık/TL)	Sayı	Oran (%)
0-50.000 TL	37	81
51.000-100.000 TL	2	4
101.000-300.000 TL	5	11
301.000-600.000 TL	2	4
Min=0, Max=600.000, Ort=116.667 (Aylık)		
Tarım Dışı Gelir (Aylık/TL)	Sayı	Oran (%)
0-50.000 TL	38	83
51.000-100.000 TL	3	6
101.000-500.000 TL	5	11
Min=0, Max=500.000, Ort=95.107 (Aylık)		
Toplam Gelir (Aylık/TL)	Sayı	Oran (%)
0-50.000 TL	33	71
51.000-100.000 TL	4	9
101.000-500.000 TL	5	11
501.000-1.000.000 TL	4	9
Min=0, Max=1.000.000, Ort=167.479 (Aylık)		

İşletme sahiplerinin gelir kaynakları tarımsal ve tarım dışı gelir olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Anket çalışmasına katılan 46 kişinin hem tarımsal hem tarım dışı geliri olduğu görülmüştür. Görüşülen 46 işletme sahibinin ortalama aylık tarımsal geliri 116.667 TL ve tarım dışı geliri ortalama 95.107 TL'dir. İşletmelerin aylık toplam geliri %71 oranla 0-50.000 TL aralığında değişmektedir ve ortalama 167.479 TL'dir.

5.2. İşletmelerin Yapısı İle İlgili Genel Bulgular

Bu bölümde Çanakkale ilinde çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmelerin yapısal özelliklerine yer verilmiştir. Çanakkale ili genelinde yapılan araştırmada işletmelerin yapısal özellikleri tespit edilerek, işletmelerin proje sonrası sosyoekonomik durumlarına etkileri bulunmuştur.

Elde edilen anket sonuçlarında işletmelerin faaliyet alanı, faaliyet süresi, yasal statüsü, yabancı sermaye (kredi) kaynağı, aile işletmesi olması, Ar-Ge bütçesi ayırması ve ürünlerini satış şekli ayrıntılı olarak Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11

İşletmelerin yapısal özellikleri

İşletmenin Yapısı		Sayı	Oran (%)
Faaliyet Alanı	Tarım	14	30
	Tarıma Dayalı Sanayi	15	33
	Turizm	17	37
Faaliyet Süresi	0-10 yıl	27	59
	11-20 yıl	5	11
	21-30 yıl	6	13
	31-40 yıl	2	4
	41-50 yıl	2	4
	51-75 yıl	4	9
Yasal Statüsü	Şahıs	23	50
	Limited	12	26
	Anonim	2	4
	Kolektif	1	2
	Kooperatif	8	18
Yabancı Sermaye (Kredi) Kaynağı	Var	19	41
	Yok	27	59
	Devlet Bankası	12	26
	Özel Banka	2	4
	Kooperatif	3	7
	Şahıs Borcu	1	2
	Borcu Yok	28	61
	Aile İşletmesi	Evet	29
Hayır		17	37
Ar-Ge Bütçesi	Evet	12	26
	Hayır	34	74
Ürünleri Satış Şekli	Hizmet	17	37
	Tüccar	5	11
	Kendi/Pazar	14	30
	Kooperatif veya Birlik Yoluyla	9	20
	Diğer	1	2

İşletmelerin faaliyet alanı %37 oranla turizm sektöründedir. Bu oranı, %33 oranla tarıma dayalı sanayi, %30 oranla tarım sektörü takip etmektedir. İşletmeler %59 oranla 0-10 yıl aralığında faaliyet göstermektedir. %13 ile 21-30 yıl, %11 ile 11-20 yıl aralığında, %9 oranla 51-75 yıl ve %4 ile 31-40 ve 41-50 yıl aralığında faaliyet göstermektedir. İşletmelerin %50'si

şahıs şirkettir. Bu oranı %26 ile limited şirketler, %18 ile kooperatifler, %4 ile anonim şirketler ve %2 ile kolektif şirketler takip etmektedir. İşletmelerin %59'u yabancı sermaye (kredi) kullanmamaktadır, %41'i yabancı sermaye (kredi) kullanmaktadır. İşletmelerin %26 devlet bankasına, %7 kooperatiflere, %4 özel bankalara, %2 şahıslara borcu bulunmaktadır. İşletmelerin %61'inin borcu bulunmamaktadır. İşletmelerin %63'ü aile işletmesidir, %37'si aile işletmesi değildir. İşletmelerin 34'ü %74 oranla, işletmelerinde Ar-Ge bütçesi ayırmamakta, 12'si %26 oranla Ar-Ge bütçesi ayırmaktadır. İşletmeler ürünlerini %37 oranla hizmet şeklinde, %30 oranla ise kendileri satmaktadır. Bu oranları %20 ile kooperatif veya birlik yoluyla olan satışlar, %11 ile tüccar satışları ve %2 ile diğer satış şekilleri takip etmektedir.

Tablo 12

İşletmelerin kooperatif veya birliklerde var olan üyeliği

Kooperatif / Birlik	Var		Yok	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tarım Kredi Koop.	7	15	39	85
Tarım Satış Koop.	1	2	45	98
Tarımsal Kalkınma Koop	6	13	40	87
Su Ürünleri Koop.	-	-	46	100
Sulama Birliği	10	22	36	78
Üretici Birlikleri	5	11	41	89
TÜRSAB	-	-	46	100
Arı Yetiştiricileri Birliği	1	2	45	98
DEMBİR	2	4	44	96
Diğer	3	7	43	93

İşletmelerin, %15'inin Tarım Kredi Kooperatifi'ne üyeliği bulunmakta, %85'inin üyeliği bulunmamaktadır. %2'sinin Tarım Satış Kooperatifi'ne üyeliği bulunmakta, %98'inin üyeliği bulunmamaktadır. %13'ünün Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne üyeliği bulunmakta, %87'sinin üyeliği bulunmamaktadır. Su Ürünleri Kooperatifi'ne işletmelerden hiçbirinin üyeliği bulunmamaktadır. İşletmelerin %22'sinin Sulama Birliği'ne üyeliği bulunmakta, %78'inin üyeliği bulunmamaktadır. %11'inin Üretici Birliklerine üyeliği bulunmakta, %89'unun üyeliği bulunmamaktadır. İşletmelerin hiçbirinin TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği)'a üyeliği bulunmamaktadır. İşletmelerin %2'sinin Arı Yetiştiricileri Birliği'ne üyeliği bulunmakta, %98'inin üyeliği bulunmamaktadır. %4'ünün DEMBİR (Deniz ürünleri Üreticileri Birliği) 'e üyeliği bulunmakta, %96'sının üyeliği bulunmamaktadır. İşletmelerin %7'sinin diğer kooperatif ve birliklere üyeliği bulunmakta, %93'ünün üyeliği bulunmamaktadır. Tablo 12'ye genel olarak bakıldığında anket yapılan işletmelerin,

kooperatiflere üyeliğinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu yetersizliğin sebebi ise 46 işletmenin çoğunluk olarak turizm sektöründe hizmet vermesidir.

Tablo 13

İşletmelerin sahip olduğu tarım makinelerinin varlığı

	Tarım Makineleri	Var		Yok	
		Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
1	Traktör	20	43	26	57
2	Römork	18	39	28	61
3	Biçer-döver	1	2	45	98
4	Sap Döver	-	-	46	100
5	Pulluk	16	35	30	65
6	Mibzer	9	20	37	80
7	Patoz	-	-	46	100
8	Kültivatör	8	17	38	83
9	Kazayağı	7	15	39	85
10	Rotovatör	5	11	41	89
11	Mısır Silaj Makinesi	7	15	39	85
12	Ot Silaj Makinesi	3	7	43	93
13	Çayır Biçme Makinesi	9	20	37	80
14	Zirai Mücadele Aletleri	12	26	34	74
15	Süt İşleme Makinesi	2	4	44	96
16	Süt Sağım Ünitesi	3	6	43	94
17	Yem Karma Makinesi	5	11	41	89
18	Yem Dağıtma Makinesi	1	2	45	98
19	Gübre Römorku	1	2	45	98
20	Forklift	7	15	39	85
21	Balya Makinesi	7	15	39	85
22	Jeneratör	9	20	37	80
23	Bal Süzme Makinesi	5	11	41	89
24	Baraka ve Dinlendirme Kazanı	-	-	46	100
25	Sağım Çadırı	-	-	46	100
26	Diğer	8	17	38	83

İşletmelerin üretim desenlerinde zeytin ve zeytinyağı ön planda olduğundan, en çok sahip olduğu makine ve ekipmanlar traktör (20), römork (18) ve pulluk (16) şeklinde görülmektedir. İşletmelerin hiçbirinin tarım makineleri varlığında olmayan makine ve ekipmanlar ise sap döver, patoz, baraka ve dinlendirme kazanı ve sağım çadırıdır.

Tablo 14

İşletmelerin hayvancılık yapması

Hayvancılık Yapması	Sayı	Oran (%)
Evet	8	17
Hayır	38	83
Toplam	46	100

İşletmelerin çoğu kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri fonundan yararlandığı için %83 oranla hayvancılık yapmamaktadır. %17 oranla 8 işletme hayvancılık yapmaktadır.

Tablo 15

İşletmelerin büyükbaş hayvan varlığı

Büyükbaş Hayvan Varlığı	Sayı	Oran (%)
Yok	41	90
10	1	2
26	1	2
44	1	2
45	1	2
150	1	2
Toplam	46	100

İşletmelerin hayvancılık yapma oranı çok düşük olduğundan %90'ı büyükbaş hayvana sahip değildir.

Tablo 16

İşletmelerin küçükbaş hayvan varlığı

Küçükbaş Hayvan Varlığı	Sayı	Oran (%)
Yok	43	94
5	1	2
40	2	4
Toplam	46	100

İşletmelerin hayvancılık yapma oranı çok düşük olduğundan işletmeler %94 oran ile küçükbaş hayvana sahip değildir.

Tablo 17

İşletmelerin kullandığı arazi mülkiyeti

	Mülk Arazi				Ortakçılıkla İşletilen Arazi				Kiracılıkla İşletilen Arazi			
	Sulu Alan (da)	Sulu Alan Parça Sayısı	Kuru Alan (da)	Kuru Alan Parça Sayısı	Sulu Alan (da)	Sulu Alan Parça Sayısı	Kuru Alan (da)	Kuru Alan Parça Sayısı	Sulu Alan (da)	Sulu Alan Parça Sayısı	Kuru Alan (da)	Kuru Alan Parça Sayısı
Min	1	1	1	1	-	-	-	-	1	1	1	1
Max	100	9	15.000	101	-	-	-	-	750	60	40	5
Ort	37	3	1.405	17	-	-	-	-	202	15	24	2

İşletmelerin kullandığı arazi mülkiyet durumu ve bu arazilerin dekarları ve parça sayıları Tablo 17’de gösterilmiştir. 36 işletmenin sulu mülk arazisi bulunmaktadır. Bu arazilerin genişliği ortalama 37 dekar ve parça sayısı ortalama 3 olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde 36 işletmenin de kuru mülk arazisi bulunmakta ve bu arazilerin parça sayısı ortalama 17’dir. Ancak işletme genişliklerine 19 işletme sahibi yanıt vermiş ve kuru mülk arazi genişliği ortalama 1.405 dekar bulunmuştur. 46 işletme ile yapılan anket çalışmasında, işletmelerin hiçbiri ortakçılıkla işletilen bir araziye sahip değildir. Tan ve arkadaşlarının, (2018) Çanakkale’de yaptığı çalışmalarında da ortakçılıkla işletilen arazi sayısı sulu alanda 2 ve kuru alanda 2 olmak üzere toplam 4 olarak görülmüştür. Kiracılıkla işletilen arazi mülkiyetine bakıldığında, 36 işletmenin sulu alan parça sayısı ortalama 15’tir ve 35 işletmeden alınan cevaplarla işletmelerin sulu alan işletme genişliği ortalama 202 dekardır. Aynı şekilde 36 işletmenin kiracılıkla işletilen kuru alan parça sayısı ortalama 2 iken 35 işletme yanıtıyla kiracılıkla işletilen kuru alan işletme genişliği ortalama 24 dekardır.

5.3. Faydalanan IPARD II Desteğiyle İlgili Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, Çanakkale ilinde IPARD programı kapsamında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanılarak yapılan projeler hakkında bilgilere yer verilmiştir. İşletmelerin TKDK desteklerini öğrendiği bilgi kaynakları Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18

İşletmelerin TKDK desteklerini öğrendiği bilgi kaynakları

Bilgi Kaynağı	Sayı	Oran (%)
Basın Yolu	7	15
Broşür ve Afişler	1	2
Tarım İl Müdürlüğü Tanıtım Toplantıları	6	13
Tarım İl Müdürlüğü İnternet Sitesi	3	7
TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü	9	20
TKDK İnternet Sitesi	8	17
Kooperatif veya Birlik Üyelikleri	-	-
Çevredeki İnsanlar	12	26
Toplam	46	100

İşletmelerin %26'sı TKDK desteklerini, çevrelerindeki diğer insanlardan ve %20'si TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü'nden öğrenmiştir. İşletmeler, %17 ile TKDK internet sitesi, %15 ile ulusal ve yerel basın yolu, %13 ile Tarım İl Müdürlüğü tanıtım toplantıları, %7 ile Tarım İl Müdürlüğü internet sitesi ve %2 ile afiş ve broşürlerle TKDK desteklerinden haberdar olmuştur. Tablo 18'den de anlaşıldığı üzere günümüzde afiş ve broşür kullanmak, maliyetinin fazla olmasının yanı sıra haberleşmede de etkisiz kabul edilecek bir seviyededir.

Tablo 19

Fondan yararlanan IPARD II çağrı dönemleri

Çağrı Dönemi	Sayı	Oran (%)
IPARD II 1. Başvuru Çağrısı	7	15
IPARD II 3. Başvuru Çağrısı	13	28
IPARD II 6. Başvuru Çağrısı	14	31
IPARD II 9. Başvuru Çağrısı	12	26
Toplam	46	100

İşletmelerin %31'i IPARD II 6. başvuru çağrı döneminde, %28'si 3. başvuru çağrı döneminde, %26'sı 9. ve %15'i 1. başvuru çağrı döneminde çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirme ve geliştirme fonundan yararlanmıştır. En fazla başvurunun yapıldığı çağrı dönemi 6. başvuru çağrısıdır. Bu kapsamda IPARD II programından en fazla destek alınan yıl 2019 yılıdır. IPARD I programının içerisinde Çanakkale ilinin bulunmamasından dolayı IPARD II (2014-2020) 1. başvuru çağrı döneminde (2015) en az %15 ile 7 proje onaylanarak destek almıştır.

Tablo 20

İşletmelerin desteklemeden kaçınıcı başvurularında yararlandığı

Yararlanılan Başvuru	Sayı	Oran (%)
1	41	90
2	2	4
3	2	4
6	1	2
Toplam	46	100

İşletmelerin %90'ı başvurdukları desteklemeden ilk başvurularında yararlanmaya başlamıştır. Bu oranı %4 ile 2. ve 3. başvurular takip ederken, %2 ile 1 işletme, 6. başvurusunda desteklemeden yararlanmaya başlamıştır.

Tablo 21

İşletmelerin desteği kullanım alanları

Faaliyet Alanı	Sayı	Oran (%)
Bitkisel Üretim	10	22
Çeşitlendirilmesi, Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi		
Zanaatkarlık ve Katma Değerli Ürünler	-	-
Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri	17	37
Su Ürünleri Yetiştiriciliği	-	-
Makine Parkları	14	30
Yenilenebilir Enerji Tesisleri	2	4
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi	3	7
Toplam	46	100

İşletmeler, çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirme ve geliştirme fonunun alt fonları olan kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri alanından %37 ile ve makine parkları alanından %30 ile yararlanmıştır. İşletmeler, %22 ile bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi alanından, %7 ile arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi alanından ve %4 ile de yenilenebilir enerji tesisleri alanından fon kullanmıştır. Çanakkale ili gerek tarihi ile gerek ise boğaz şehri olmasının etkisiyle turizme oldukça elverişli bir şehirdir. Bu da en yüksek oranın kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri fonunda olmasını açıklamaktadır.

Tablo 22

İşletmelerin TKDK'dan aldığı destek miktarı

Destek Miktarı	Sayı	Oran (%)
1.000-500.000 TL	21	46
501.000-1.000.000 TL	10	22
1.000.001-2.000.000 TL	10	22
2.000.001-3.000.000 TL	2	4
5.000.000-20.000.000 TL	1	2
Bilinmiyor	2	4
Toplam	46	100

İşletmelerin %46'sı 1.000-500.000 TL aralığında, %22'si 501.000-1.000.000 TL ve 1.000.0001-2.000.000 TL aralığında, %4'ü 2.000.001-3.000.000 TL aralığında ve %2'si 5.000.000-20.000.000 TL aralığında TKDK desteği almıştır. İşletmelerin %4'ü aldığı destek miktarını bilmemektedir.

Tablo 23

İşletmelerin IPARD programından aldıkları hibe oranı

Hibe Oranı	Sayı	Oran (%)
%50	8	17
%55	29	63
%60	3	7
%65	6	13
Toplam	46	100

İşletmelerin projelerinde kullanmak için aldıkları desteklerin hibe oranı %50-65 aralığında değişmektedir. %63 oranla en çok %55 hibe oranından destek alınmıştır. Bu desteği %17 ile %50 hibe oranı, %13 ile %65 hibe oranı ve %7 ile %60 hibe oranı takip etmektedir.

Tablo 24

IPARD programından alınan hibe desteğinin nedeni

Destek Nedeni	Sayı	Oran (%)
Gerçek Kişi Olması	16	35
Tüzel Kişi Olması	18	39
Üretici Örgütü Olması	-	-
Kadın Olması	10	22
Genç Girişimci Olması	1	2
Projenin Dağılık Bir Alanda Yapılıyor Olması	1	2
Toplam	46	100

İşletmelerin aldıkları hibe desteğinin nedeni %39 oranla tüzel kişi olması, %35 oranla gerçek kişi olmasıdır. Bu oranı %22 ile kadın olması ve %2 ile de genç girişimci olması ve

projenin dağlık bir alanda yapılıyor olması takip etmektedir. İşletmelerden 10 tanesi, işletme sahibinin kadın olması sebebi ile hibe desteği almıştır. IPARD'ın kadın girişimcilere vermekte olduğu bu ayrıcalığı değerlendirmek isteyen bazı işletme sahipleri, hane içerisinde veya çevrelerinden bir kadını işletme sahibi olarak göstermiştir.

Tablo 25

Yatırımın toplam değerı

Yatırım Değerı	Sayı	Oran (%)
1.000-500.000 TL	15	33
501.000-1.000.000 TL	3	6
1.000.001-2.000.000 TL	8	18
2.000.001-3.000.000 TL	6	13
3.000.001-10.000.000 TL	5	11
10.000.001-20.000.000 TL	3	6
20.000.001-40.000.000 TL	2	4
Bilinmiyor	4	9
Toplam	46	100

İşletmelerin %33'ü 1.000-500.000 TL aralığında, %18'i 1.000.001-2.000.000 TL aralığında, %13'ü 2.000.001-3.000.000 TL aralığında, %11'i 3.000.001-10.000.000 TL aralığında, %6'sı 501.000-1.000.000 TL ve 10.000.001-20.000.000 TL aralığında ve %4'ü 20.000.001-40.000.000 TL aralığında yatırım yapmıştır. İşletmelerin %9'u yatırımlarının toplam değerini bilmemektedir.

Tablo 26

İşletmelerin projelerde kendi payını karşılaması

Kendi Payı	Sayı	Oran (%)
İşletme Sermayesinden	26	57
3. Şahıs	2	4
Aile Varlığı	15	33
Bankadan Kredi	3	6
Toplam	46	100

İşletmeler yatırımda kendi payını %57 oranla işletme sermayesinden, %33 oranla aile varlığından %6 oranla bankadan kredi çekerek ve %4 oranla üçüncü şahıslardan karşılamıştır. İşletmelerin projelerini gerçekleştirme safhasında dışarı borçlanmaya oldukça az ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Tablo 27

İşletmelerin kendi payını karşılarken yaşadığı zorluk derecesi

Zorluk Derecesi	Sayı	Oran (%)
1	12	26
2	4	9
3	13	28
4	8	17
5	9	20
Toplam	46	100

İşletmelerin yatırımda kendi payını karşılarken ne kadar zorlandığı öğrenilmek istenmiştir. 5 en yüksek olmak üzere 1 ve 5 arasında değerlendirme yapılmıştır ve işletmelerin kendi payını karşılarken %28 oranla orta derecede (3) zorlandığı görülmüştür.

Tablo 28

IPARD projelerini hazırlayan kişi

Hazırlayan Kişi	Sayı	Oran (%)
Kendim	-	-
Danışman	42	91
Personel	-	-
Diğer	4	9
Toplam	46	100

İşletmeler projelerini %91 oranla danışmanlara hazırlatmıştır. %9 oranla ise diğer kişilerden destek alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 42 işletme projelerini danışmanlar eşliğinde yapmıştır. Tablo 29’da da görüldüğü üzere işletmeler, danışmanlık sisteminden ortalamanın üzerinde memnun olduklarını belirtmişlerdir. Danışmanların bu kapsamda görevlerini en iyi şekilde yerine getirdikleri anlaşılırken IPARD programı ile verilen danışmanlık sistemi Türkiye’de yeni bir istihdam da yaratmıştır.

Tablo 29

Danışman memnuniyet derecesi

Memnuniyet Derecesi	Sayı	Oran (%)
1	4	9
2	1	2
3	7	15
4	9	20
5	21	46
Bilinmiyor	4	8
Toplam	46	100

İşletmelerin projelerini hazırlayan danışmanlardan memnuniyet derecesi öğrenilmek istenmiştir. 5 en yüksek olmak üzere 1 ve 5 arasında değerlendirme yapılmıştır. İşletmeler %46 oranla projelerini hazırlayan danışmanlardan çok memnundur (5) ve %9 oranla hiç memnun değildir (1).

Tablo 30

IPARD projelerinin uygulandığı yerleşim yeri

Yerleşim Yeri	Sayı	Oran (%)
İl	1	2
İlçe	6	13
Köy	38	83
Diğer	1	2
Toplam	46	100

İşletmeler, projelerini %83 oranla köylerde, %13 oranla ilçelerde ve %2 oranla il ve diğer yerleşim yerlerinde uygulanmıştır. En yüksek oranın köyde olması IPARD programının kırsal kalkınmayı geliştirme amacıyla, Çanakkale ilindeki rolünü başarılı bir şekilde yerine getirdiğini göstermektedir.

Tablo 31

Projelerin yapım işlerinin projelerin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanması

Yerleşim Yerinden Karşılanması	Sayı	Oran (%)
Evet	17	37
Hayır	16	35
Kısmen	13	28
Toplam	46	100

İşletmelerin projelerinde uygulanan yapım işleri %37 oranla projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanırken, %35 oranla projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanmamıştır. %28 oranla ise yapım işleri kısmen projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanmıştır. Çimen (2017)'nin çalışmasına bakıldığında, işletmelerin %96,7'si yapım işlerini projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılamış ve sonucunda yöredeki ekonomik duruma katkı sağlamıştır. Bu çalışma sonuçlarında ise işletmelerin neredeyse yarı yarıya yapım işlerini dışarıdan sağladığı görülmektedir.

Tablo 32

Projelerdeki makine ve ekipmanın projelerin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanması

Yerleşim Yerinden Karşılanması	Sayı	Oran (%)
Evet	14	31
Hayır	25	54
Kısmen	7	15
Toplam	46	100

İşletmelerin projelerinde kullandığı makine ve ekipman %54 oranla projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanmamıştır. TKDK, alınan desteğe göre makine ve ekipmanı Aydın ilinden getirmiştir. %31 oranla ise makine ve ekipman projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanmıştır.

Tablo 33

IPARD desteğinin çeşidi

Destek Çeşidi	Sayı	Oran (%)
Yeni Yatırım	27	59
Tamamlama Yatırım	2	4
Modernizasyon	1	2
Makine- Ekipman Alımı	16	35
İç Dizayn- İç Döşeme	-	-
İnşaat Desteği	-	-
Diğer	-	-
Toplam	46	100

İşletmelerin IPARD programı proje desteğinin çeşidi %59 oranla yeni yatırım desteğidir ve %35 oranla da makine-ekipman alımı desteğidir. Bu oranları %4 ile tamamlama yatırım desteği ve %2 ile modernizasyon desteği takip etmiştir.

Tablo 34

Desteklerin işletmelerin büyüme performansına etkisi

Etki	Arttı		Azaldı		Değişmedi		Yeni Faaliyet	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Satış Miktarı	27	59	-	-	6	13	13	28
Nakit Akışı	26	57	1	2	6	13	13	28
Karlılık	31	68	-	-	2	4	13	28
Firma Tanınırlığı	27	59	-	-	6	13	13	28
Teknoloji Kullanım Düzeyi	25	55	-	-	8	17	13	28
Yerel Ekonomiye Katkı	28	61	1	2	4	9	13	28
Yabancı Sermaye Kullanımı	8	17	4	9	21	46	13	28
Müşteri Sayısı	28	61	-	-	5	11	13	28

Yapılan projelerin, işletmelerin büyüme performanslarına etkisi Tablo 34’te verilmiştir. İşletmelerin satış miktarında (%59), nakit akışında (%57), karlılıklarında (%68), firmalarının tanınırlığında (%59), teknoloji kullanım düzeylerinde (%55), yerel ekonomiye katkılarında (%61) ve müşteri sayılarında (%61) artış olmuştur. Ancak yabancı sermaye (kredi) kullanımları (%46) değişmemiştir. Özkul ve Bozkurt (2019)’un çalışmasına bakıldığında da işletmelerin, IPARD desteği ile işletme büyüme performansları artmış ve en yüksek oran %88,1 ile satış hacmi olmuştur. Bu çalışmada ise en yüksek oran %68 ile karlılık olarak görülmektedir.

Tablo 35

Kullanılan IPARD desteği ile birlikte işletmelerdeki değişim

Kriterler	Arttı		Azaldı		Değişmedi		Yeni Faaliyet	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Toplam ciro	28	61	2	4	2	4	14	31
Personel Sayısı	9	20	11	24	12	26	14	30
İşletme Giderleri	24	52	5	11	3	6	14	31
Birim Maliyet	23	50	3	6	6	13	14	31
Üretim Miktarı	25	54	2	4	5	11	14	31
Kullanılan Hammadde Girdi Miktarı	26	57	-	-	6	13	14	30
Kapasite Kullanım Oranı	27	59	-	-	5	11	14	30

İşletmelerin fondan yararlandıktan sonra toplam cirosu (%61), işletme giderleri (%52), birim maliyeti (%50), üretim miktarı (%54), kullanılan hammadde girdi miktarı (%57) ve kapasite kullanım oranında (%59) artış görülmüştür. İşletmelerin çoğunluğu yeni faaliyete başladığı için personel sayılarında (%30) değişiklik olmamıştır.

5.4. Anket Yapılan Kişinin Beklentileri ve Görüşleri

Bu bölümde, Çanakkale ilinde IPARD programı kapsamında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi fonundan yararlanan işletmelerle yapılan anket çalışmasında, işletme sahiplerinin beklenti ve görüşleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. İşletmelerin IPARD II desteklerindeki başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36

IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi

Kriterler	1		2		3		4		5	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
IPARD programı tanıtımı yeterlidir.	4	9	2	4	7	15	11	24	22	48
IPARD programı başvuru konuları yeterlidir.	4	9	3	7	7	15	11	24	21	45
IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	3	7	5	11	2	4	13	28	23	50
IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	13	28	5	11	17	37	7	15	4	9
IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	5	11	7	15	7	15	9	20	18	39
IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	-	-	2	4	5	11	7	15	32	70
IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	5	11	4	9	9	20	8	17	20	43
IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	10	22	9	19	10	22	7	15	10	22
IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	20	43	6	13	9	20	7	15	4	9
IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	11	24	3	7	14	30	8	17	10	22
IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmamaktadır.	22	48	7	15	7	15	3	7	7	15
IPARD proje uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir.	8	17	4	9	11	24	14	30	9	20
IPARD proje uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	16	35	8	17	8	17	6	13	8	18
IPARD proje uygulama sürecinde izleme ve değerlendirme formları hususunda güçlükler yaşanmamaktadır.	7	15	2	4	16	35	9	20	12	26

1. Kesinlikle Katılıyorum 2. Katılıyorum 3.Kısmen 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum

Uygulanan anket çalışmasında, işletme sahiplerinin beklenti ve görüşlerine bakıldığında; IPARD programı tanıtımı yeterlidir. IPARD programı başvuru konuları yeterlidir. IPARD programına başvuru süresi yeterlidir. IPARD proje hazırlama dokümanları yeterli ve

anlaşılırdır. IPARD desteğinden yararlanma sürecinde Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır. IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır. IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri çok yüksek değildir. IPARD proje uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir. IPARD programında verilen hibe desteği kısmen yeterlidir. IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyalarının hazırlanmasında kısmen güçlükler yaşanmaktadır. IPARD proje uygulama sürecinde izleme değerlendirme formları ile ilgili kısmen zorluklar yaşanmaktadır. IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınması sürecinde güçlükler yaşanmaktadır. IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmaktadır. IPARD proje uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınması sürecinde zorluklar yaşanmaktadır. Özkul ve Bozkurt (2019)'un IPARD I kapsamında Isparta ilinde inceledikleri projelere bakıldığında da projelerdeki gerekli izin ve ruhsatların alınmasında zorluklar yaşanmıştır ve piyasa fiyatları ile proje bütçesi arasında tutarsızlıklar vardır.

Tablo 37

IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi

Kriterler	Kolmogrov-Smirnov			Merkezi Eğilim Ölçümleri			
	Statistic	Sd	p	\bar{X}	Medyan	Çarpıklık	Basıklık
IPARD programı tanıtımı yeterlidir.	0,267	46	0,000	3,98	4,00	-1,173	0,417
IPARD programı başvuru konuları yeterlidir.	0,256	46	0,000	3,91	4,00	-1,047	0,045
IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	0,275	46	0,000	4,04	4,50	-1,258	0,430
IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	0,215	46	0,000	2,65	3,00	0,105	-0,959
IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	0,227	46	0,000	3,61	4,00	-0,570	-1,054
IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	0,415	46	0,000	4,50	5,00	-1,628	1,640
IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	0,253	46	0,000	3,74	4,00	-0,755	-0,681
IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	0,157	46	0,006	2,96	3,00	0,079	-1,329
IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	0,263	46	0,000	2,33	2,00	0,553	-1,070
IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	0,178	46	0,001	3,07	3,00	-0,164	-1,207
IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmamaktadır.	0,278	46	0,000	2,26	2,00	0,819	-0,789
IPARD proje uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir.	0,207	46	0,000	3,26	3,50	-0,443	-0,922
IPARD proje uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	0,204	46	0,000	2,61	2,00	0,387	-1,307
IPARD proje uygulama sürecinde izleme ve değerlendirme formları hususunda güçlükler yaşanmamaktadır.	0,196	46	0,000	3,37	3,00	-0,433	-0,731

Verilerin dağılımını incelerken merkezi eğilim ölçümlerinden ortalama ve medyanın yakınlığının yanı sıra çarpıklık ile basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğundan dağılımın normal olduğu belirlenmiştir (George ve Mallery, 2010).

Normal dağılım içeren veriler, parametrik yöntemler uygulanarak analiz edilmiştir. İki bağımsız değişken karşılaştırılırken t-testinden yararlanılmıştır.

Tablo 38

IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesine ait betimsel bulgular

Kriterler	\bar{X}	s.s.
IPARD programı tanıtımı yeterlidir.	3,98	1,27
IPARD programı başvuru konuları yeterlidir.	3,91	1,29
IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	4,04	1,26
IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	2,65	1,28
IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	3,61	1,42
IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	4,50	0,86
IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	3,74	1,38
IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	2,96	1,46
IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	2,33	1,39
IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	3,07	1,45
IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmamaktadır.	2,26	1,49
IPARD proje uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir.	3,26	1,35
IPARD proje uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	2,61	1,51
IPARD proje uygulama sürecinde izleme ve değerlendirme formları hususunda güçlükler yaşanmamaktadır.	3,37	1,33

İşletmelerin IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesine ait betimsel bulgularda kriterlerin ortalamaları incelendiğinde; IPARD programı tanıtımı yeterlidir ($\bar{x}=3,98$), IPARD programı başvuru konuları yeterlidir ($\bar{x}=3,91$), IPARD programına başvuru süresi yeterlidir ($\bar{x}=4,04$), IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir ($\bar{x}=2,65$), IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır ($\bar{x}=3,61$), IPARD desteğinden yararlanma sürecinde Çanakkale TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır ($\bar{x}=4,50$), IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır ($\bar{x}=3,74$), IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir ($\bar{x}=2,96$), IPARD proje **hazırlama** sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınması sürecinde zorluklar yaşanmamaktadır ($\bar{x}=2,33$), IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır ($\bar{x}=3,07$), IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmamaktadır ($\bar{x}=2,26$), IPARD proje

uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir ($\bar{x}=3,26$), IPARD proje **uygulama** sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınması sürecinde zorluklar yaşanmamaktadır ($\bar{x}=2,61$), IPARD proje uygulama sürecinde izleme değerlendirme formları ile ilgili sıkıntılar yaşanmamaktadır ($\bar{x}=3,37$) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 39

IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesine ait bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Kriterler	Cinsiyet	n	\bar{X}	s.s	t	sd	p																																																																																																								
IPARD programı tanıtımı yeterlidir.	Kadın	19	4,00	1,37	0,096	44	0,924																																																																																																								
	Erkek	27	3,96	1,22				IPARD programı başvuru konuları yeterlidir.	Kadın	19	3,95	1,47	0,149	44	0,882	Erkek	27	3,89	1,19	IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	Kadın	19	4,21	1,27	0,748	44	0,458	Erkek	27	3,93	1,27	IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	Kadın	19	2,32	1,00	-1,509	44	0,138	Erkek	27	2,89	1,42	IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	Kadın	19	3,68	1,53	0,299	44	0,766	Erkek	27	3,56	1,37	IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392	Erkek	27	4,41	0,97	IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801
IPARD programı başvuru konuları yeterlidir.	Kadın	19	3,95	1,47	0,149	44	0,882																																																																																																								
	Erkek	27	3,89	1,19				IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	Kadın	19	4,21	1,27	0,748	44	0,458	Erkek	27	3,93	1,27	IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	Kadın	19	2,32	1,00	-1,509	44	0,138	Erkek	27	2,89	1,42	IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	Kadın	19	3,68	1,53	0,299	44	0,766	Erkek	27	3,56	1,37	IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392	Erkek	27	4,41	0,97	IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63								
IPARD programına başvuru süresi yeterlidir.	Kadın	19	4,21	1,27	0,748	44	0,458																																																																																																								
	Erkek	27	3,93	1,27				IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	Kadın	19	2,32	1,00	-1,509	44	0,138	Erkek	27	2,89	1,42	IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	Kadın	19	3,68	1,53	0,299	44	0,766	Erkek	27	3,56	1,37	IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392	Erkek	27	4,41	0,97	IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																				
IPARD programında verilen hibe desteği yeterlidir.	Kadın	19	2,32	1,00	-1,509	44	0,138																																																																																																								
	Erkek	27	2,89	1,42				IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	Kadın	19	3,68	1,53	0,299	44	0,766	Erkek	27	3,56	1,37	IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392	Erkek	27	4,41	0,97	IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																
IPARD proje hazırlama dokümanları anlaşılırdır.	Kadın	19	3,68	1,53	0,299	44	0,766																																																																																																								
	Erkek	27	3,56	1,37				IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392	Erkek	27	4,41	0,97	IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																												
IPARD programından yararlanma sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamaktadır.	Kadın	19	4,63	0,68	0,865	44	0,392																																																																																																								
	Erkek	27	4,41	0,97				IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203	Erkek	27	3,52	1,37	IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																																								
IPARD projeleri hazırlanırken danışman bulma zorluğu yaşanmaktadır.	Kadın	19	4,05	1,39	1,293	44	0,203																																																																																																								
	Erkek	27	3,52	1,37				IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294	Erkek	27	3,15	1,38	IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																																																				
IPARD proje hazırlama sürecinde dosya maliyetleri yüksek değildir.	Kadın	19	2,68	1,57	-1,063	44	0,294																																																																																																								
	Erkek	27	3,15	1,38				IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801	Erkek	27	2,37	1,50	IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																																																																
IPARD proje hazırlama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,26	1,28	-0,253	44	0,801																																																																																																								
	Erkek	27	2,37	1,50				IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801	Erkek	27	3,11	1,63																																																																																												
IPARD proje uygulama sürecinde ihale dosyaları hazırlanırken zorluklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	3,00	1,20	-0,253	44	0,801																																																																																																								
	Erkek	27	3,11	1,63																																																																																																											

'Tablo 39'un devamı'

IPARD proje uygulama sürecinde piyasa fiyatlarıyla projeye ait bütçe arasında tutarsızlıklar yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,47	1,78	0,762	44	0,452
	Erkek	27	2,11	1,28			
IPARD proje uygulama sürecinde teklif alınan işletmeler yeterlidir.	Kadın	19	3,63	1,30	1,580	44	0,121
	Erkek	27	3,00	1,36			
IPARD proje uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,68	1,46	0,281	44	0,780
	Erkek	27	2,56	1,58			
IPARD proje uygulama sürecinde izleme ve değerlendirme formları hususunda güçlükler yaşanmamaktadır.	Kadın	19	2,89	1,45	-2,091	44	0,042*
	Erkek	27	3,70	1,17			

*p<0.05

İşletmelerin IPARD II desteklerinin başvuru ve uygulama süreçlerinin değerlendirilmesinde cinsiyet grupları için farklılaşmaları durumlarının tespiti için yapılan t-testi sonucunda, işletmelerin IPARD proje uygulama sürecinde izleme değerlendirme formları ile ilgili zorluklar yaşamalarının cinsiyet grupları için farklılık gösterdiği saptanmıştır (t=-2,0,91; p=0,042; p<0,05). Erkeklerin (\bar{x} =3,70) IPARD proje uygulama sürecinde izleme değerlendirme formları ile ilgili zorluklar yaşama düzeyi, kadınlara (\bar{x} =2,89) göre daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Tablo 40

IPARD programına başvurmadaki beklentiler

Beklentiler	Evet		Hayır		Kısmen	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Yatırım maliyetlerini azaltmak	42	91	3	7	1	2
Mevcut tesisi yenilemek	15	33	30	65	1	2
AB standartlarında üretim yapmak	32	70	8	17	6	13
Orta büyüklükte işletme olmak	20	44	25	54	1	2
Mevcut dışı sektörde üretim yapmak	30	65	13	29	3	6
Ürüne katma değer kazandırmak	35	76	11	34	-	-
Markalaşmak	39	85	5	11	2	4

İşletme sahiplerinin IPARD programına başvurmadaki beklentilerine bakıldığında yatırımın maliyetinin azalması (%91), AB standartlarında üretim yapılması (%70), yeni bir sektörde üretim yapılması (%65), ürüne katma değer kazandırılması (%76) ve işletmenin markalaşabilmesi (%85) beklentiler arasındadır. Mevcut tesisi yenilemek (%65) ve küçük işletmeden orta büyüklükteki işletmeye geçmek (%54), işletmelerin programa başvurmadaki beklentileri arasında değildir.

Tablo 41

IPARD projelerinin yenilikçi unsurları

Yenilikçi Unsurlar	Evet		Hayır		Kısmen	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Yörede ilk olması	29	63	11	24	6	13
Farkındalık yaratması	30	65	9	20	7	15
Uzmanlığı artırması	31	67	9	20	6	13
Sürdürülebilir olması	39	85	3	6	4	9
Yerel ürünleri değerlendirmesi	38	83	5	11	3	6
KDV kazandırmak	29	63	8	17	9	20
Kadın girişimciliği artırması	32	70	11	24	3	6
Genç girişimciliği artırması	36	78	8	18	2	4
İstihdam olanaklarını geliştirmesi	42	91	1	2	3	7

İşletmelerin uyguladığı projelerin, yörede ilk olması (%63), farkındalık yaratması (%65), uzmanlığı artırması (%67), sürdürülebilir olması (%85), yerel ürünleri değerlendirmesi (%83), KDV kazandırması (%63), kadın girişimciliği artırması (%70), genç girişimciliği artırması (%78), istihdam olanaklarını geliştirmesi (%91) projelerin yenilikçi unsurlarındandır.

İşletmeler, yörelerinde IPARD ve TKDK konularında farkındalık oluşmasına katkıda bulunmuştur. Böylelikle IPARD Programının uygulanma döneminde, başvuruların artışına da katkı sağlandığı ifade edilmiştir (Çimen, 2017).

Tablo 42

IPARD programının yöreye katkıları

Katkılar	1		2		3		4		5	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İstihdam yaratmaya katkı sağlamaktadır.	2	4	3	7	8	17	9	20	24	52
İstihdam yaratarak kırsal alandan göçün azalmasına katkı sağlamaktadır.	4	8	6	13	10	22	9	20	17	37
Üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artmasına katkı sağlamaktadır.	-	-	3	7	6	13	19	41	18	39
Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına katkı sağlamaktadır.	-	-	3	6	5	11	15	33	23	50
Modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesine katkı sağlamaktadır.	-	-	3	6	9	20	12	26	22	48
Yörenin ülke ekonomisine katkısının artmasına katkı sağlamaktadır.	-	-	1	2	6	13	12	26	27	59
Yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlamaktadır.	1	2	4	9	6	13	15	33	20	43
Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	1	2	10	22	9	20	25	54

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kısmen 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum

İşletmelerin uyguladığı projelerin yöreye olan katkılarına bakıldığında; IPARD programı, istihdam yaratmaya katkı sağlamaktadır. İstihdam yaratarak kırsal alandan göçün azalmasına katkı sağlamaktadır. Üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Yörenin ülke ekonomisine katkısının artmasına katkı sağlamaktadır. Yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlamaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasi,

kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Çimen, (2017) de incelediği işletmelerin benzer bir şekilde ülke ekonomisine katkı sağladığını ifade etmiştir.

Tablo 43

IPARD programının yöreye sağladığı katkılar

Katkılar	Frekans					Skor	Oran (%)	Önem Sırası
	1	2	3	4	5			
Yörenin ülke ekonomisine katkısının artmasına katkı sağlamaktadır.	0	2	18	48	135	203	13,39	1
Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına katkı sağlamaktadır.	0	6	15	60	115	196	12,93	2
Ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	30	36	125	194	12,80	3
Modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesine katkı sağlamaktadır.	0	6	27	48	110	191	12,60	4
Üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artmasına katkı sağlamaktadır.	0	6	18	76	90	190	12,53	5
İstihdam yaratmaya katkı sağlamaktadır.	2	6	24	36	120	188	12,40	6
Yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlamaktadır.	1	8	18	60	100	187	12,34	7
İstihdam yaratarak kırsal alandan göçün azalmasına katkı sağlamaktadır.	4	12	30	36	85	167	11,02	8

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3.Kısmen 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum

IPARD'ın yöreye sağladığı katkılardan önem sırasına göre, yörenin ülke ekonomisine olan katkısının artması fikri birinci sırada yer almaktadır. Üretimin AB standartlarında yapılması ile çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına olan katkısı ikinci; ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasına olan katkısı ise üçüncü önem sırasındadır. Bu sıralamayı

dördüncü önem sırası ile modern tesisler ile çalışanların istihdam koşullarının iyileşmesine olan katkısı ve beşinci önem sırası ile üretimin AB standartlarında yapılması ile ürünlerin katma değerinin artmasına olan katkısı takip etmektedir. İstihdam yaratmaya katkı sağladığı fikri altıncı önem sırasında yer alırken, yörede yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesine sağladığı katkı yedinci önem sırasındadır. Son olarak, istihdam yaratarak kırsal alandan göçün azalmasına katkı sağladığı fikri ise sekizinci önem sırasında yer almaktadır.

Tablo 44

IPARD programına tekrar başvurma düşüncesi

Başvurma Düşüncesi	Sayı	Oran (%)
Evet	41	89
Hayır	5	11
Toplam	46	100

İşletme sahiplerinin %89'u IPARD programına tekrar başvurmayı düşünmektedir. %11'i ise düşünmemektedir. Sonuçlara göre IPARD desteği alan işletme sahipleri, desteklemelerden genel olarak olumlu sonuçlar elde etmiştir. Bu olumlu sonuçlar, işletmeleri yeniden başvuruya yöneltmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal kalkınma; tarımsal düzenlemeler ve gerekli altyapı hizmetleri ile refah düzeyinin artmasını ve kırsal alanlarda tarım ve tarıma dayalı mesleklerden geçimini sağlayan insanlar için alternatif geçim kaynakları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kırsal kalkınma politikasının amaçları; ekonomik, sosyal ve örgütsel amaçlar olarak üçe ayrılmaktadır. Kırsal alanlarda ekonomik yapı genel olarak tarıma dayalı yapılmaktadır. Tarımsal üretim, kırsal ekonominin ve istihdamın merkezinde bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan insanlar, ekonomik ve sosyal yönden şehirlere göre dezavantajlıdır. Ekonominin genel dengesi ve gelir dağılımı dengesi için kırsal bölgelerde yaşayan insanların yaşam koşulları iyileştirilmelidir. Bu doğrultuda kırsal kalkınma programları önem arz etmektedir.

Dünyada endüstri devrimiyle başlayan teknolojik gelişmeler, insanların günlük hayatlarına yansımalarıyla modern hayat düzenini başlatmıştır. Yaşanan değişimler (iklim değişikliği, kırsaldaki nüfusun yaşlanması, kırsaldan kente gerçekleşen göç, vb.) kırsal alanlardaki gelir dağılımının bozulması ve temel ihtiyaçların karşılanamaması gibi sorunlara yol açarak kalkınmanın ilerlemesini engellemektedir. Bu sebeple kırsal kalkınma yaklaşımları sosyoekonomik ve teknolojik gelişmeler açısından oldukça önemlidir. BM 2030 Gündeminde, 17 tane Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve 169 tane Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) belirlenerek kalkınmanın dünya gündemi oluşturulmuştur. Bu gündemde, insanların refah seviyesi ve dünya barışının güçlenmesi hedeflenmektedir. BM 2030 SKA hedeflerine paralel olarak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2016 yılında, 21. yy. kırsal kalkınma paradigmasını 8 ana temaya dayandırmıştır.

Türkiye 1930'lu yılların başında planlı kalkınma sürecini uygulamaya başlamıştır. Kalkınma, planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. Planlı dönem öncesi kalkınma, 18 Mart 1924 tarihinde 442 Sayılı Köy Kanunu'nun çıkarılmasıyla başlamıştır. Sonrasında; Birinci Köy ve Ziraat Kongresi yapılmış, Aşar Vergisi kaldırılmış ve 1945 yılında İskan Kanunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Yasası yürürlüğe girmiştir. 1950 yılında ise Köy Enstitüleri kurulmuştur. 1960'lara kadar kalkınma sürecine sanayi politikalarıyla devam eden Türkiye, 1960'larla beraber beş yıllık kalkınma planları yapmaya başlamış ve her beş yılın sonunda bu kalkınma planlarında neler yapıldığının üzerinde durmuştur. Türkiye'de kalkınma süreci bu şekilde devam ettirilmiştir. 1961 sonrasında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'ni geliştirmiştir. UKKS'nin amaçları; ekonominin gelişmesi, insan kaynaklarının

artması, kırsal alandaki altyapının gelişmesi ve kırsal çevrenin korunmasıdır. 2006 yılına kadar tarım odaklı olan UKKS, sonrasında tarım dışı alanları da kapsayarak bütüncül bir yaklaşıma ulaşmıştır. Türkiye’de güncel olarak Tarım ve Orman Bakanlığı’nın uyguladığı programlar; Kırsal Kalkınma Yatırımları Destekleme Programı (KKYDP) ile Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Destek Programı (IPARD)’dır.

Avrupa Birliği, kırsal kalkınma konusuna Ortak Tarım Politikası (OTP) ile yön vermiş ve OTP ile kirliliğin azaltılması ve önlenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi ve doğal kaynakları koruyarak devam ettirilmesi, insan sağlığının korunması ve farklı sektörlerin çevre politikasını güvenilir hale getirmesi amaçlanmıştır. Avrupa Birliği çeşitli programlarla aday ülkelere yardımda bulunmaktadır. Bu mali yardım sağlayan programlar; Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Destek Programı (PHARE), Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (SAPARD), Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı (ISPA), Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar İçin Birlik Yardımı (CARDS)’dır. 2007 yılında bu programlar birleştirilmiştir ve Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) uygulanmaya başlamıştır. IPA’nın beş bileşeni vardır ve bunlar; Geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma, Sınır ötesi işbirliği, Bölgesel kalkınma, İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve Kırsal kalkınmadır.

IPA’nın beşinci bileşeni olan kırsal kalkınma bileşeni IPARD, Avrupa Birliği’nin aday ülkelerinde kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla uygulanan fondur. IPARD, Türkiye’nin AB ortak pazarına açılması için küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlamaktadır. Türkiye’ye uzun dönemde sürdürülebilirlik ve ekonomik verimlilik sağlamak amacıyla destekleme yapmaktadır. Bu desteklemelerle, tarımsal işletmelerin kalite yönetimi, gıda güvenliği, çevre koruma ve iş güvenliği konularında standartlara ulaşılmasına yardımcı olunmaktadır.

IPARD Programı, IPARD I (2007-2013) ve IPARD II (2014-2020) olarak ayrılmaktadır. IPARD II programında Çanakkale ili de desteklemelerden yararlanan iller arasında dahil edilmiştir. Çanakkale ilinde IPARD II kapsamında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi programından fon kullanan işletmelerin sosyoekonomik yapılarının incelendiği bu çalışmada işletme sahiplerinin demografik bilgileri, işletme yapıları ile ilgili genel bulgular, faydalanılan IPARD II desteğiyle ilgili bulgular ve anket çalışmasına katılan işletmelerin beklenti ve görüşleri yer almaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre ankete katılan 46 işletme vardır. Katılımcıların %59'unu erkekler ve %41'ini kadınlar oluşturmaktadır. İşletme sahipleri 28-69 yaş aralığında ve büyük çoğunluğunu %60 oran ile 40-59 yaş aralığı oluşturmaktadır. İşletme sahiplerinin hane halkı sayısı en çok %48 oranla 4 kişidir. 46 işletme sahibinin öğrenim durumuna bakıldığında en yüksek pay ile %44'ü üniversite mezunudur. İşletme sahipleri en çok %53 oran ile 0-10 yıl aralığında sektörde çalışmaktadır. Bu oranı %28 ile 11-20 yıl aralığı takip etmektedir. İşletme sahiplerinin tamamının sigorta güvencesi vardır ve %44'ü Bağ-Kur, %37'si SGK ve %19'u da Emekli Sandığı'ndan güvence almaktadır. İşletme sahipleri %48 oran ile köyde yaşamaktadır. İşletme sahiplerinin %93'ü internet kullanmaktadır. İşletme sahiplerinin %56 oran ile Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kaydı bulunmaktadır. İşletme sahiplerinin %26'sı çiftçi, %18'i turizmci, %15'i mühendis, %13'ü serbest meslek erbabı, %9'u emekli, %7'si işletmeci ve %4'ü muhasebeci, kamu personeli ve elektrik teknikeridir. İşletme sahiplerinin tümünün hem tarımsal hem tarım dışı geliri olduğu görülmüştür. Ortalama tarımsal gelirlerinin aylık 116.667 TL ve tarım dışı gelirlerinin de ortalama aylık 95.107 TL olduğu görülmüştür. İşletme sahiplerinin aylık toplam geliri ortalama 167.479 TL'dir.

İşletmelerin faaliyet alanları incelendiğinde %37 oranla turizm sektörü öncü gelmektedir. Bu oranı %33 ile tarıma dayalı sanayi ve %30 oran ile tarım sektörü takip etmektedir. İşletmelerin en yüksek oranla %59'u 0-10 yıl aralığında faaliyetlerini sürdürmektedir. 46 işletmenin %50'si şahıs şirkettir. İşletmeler %59 oran ile yabancı sermaye (kredi) kullanmamaktadır. %41 yabancı sermaye kullanan işletmelerin %26'sının devlet bankasına, %7'sinin kooperatiflere, %4'ünün özel bankalara ve %2'sinin şahıslara borcu bulunmaktadır. İşletmelerin %63'ü aile işletmesidir. İşletmeler %74 oran ile Ar-Ge bütçesi ayırmamaktadır. İşletmeler ürünlerini %30 oran ile hizmet şeklinde ve %30 oran ile kendileri satmaktadır. İşletmelerin genel olarak kooperatif veya birliklere üyeliğinin yetersiz olduğu görülmektedir. İşletmelerin, Sulama Birliği'ne %22, Tarım Kredi Kooperatifi'ne %15, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne %13 oran ile üyelikleri bulunmaktadır. Kooperatif veya birliklere olan üyeliklerin az olduğu görülmektedir. IPARD programına başvuru sürecinde kooperatif veya birliklere üyelik şartı getirilmesi ile üyeliklerin artırılması sağlanabilir. Böylelikle kırsal alanda faaliyet gösteren işletmeler birbirleri ile dayanışma halinde olup modernize edilmiş iş gücünden faydalanabilirler. Ayrıca tez çalışmasında işletmelerin %37'sinin kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetlerinden fon kullandığı görülmektedir. Butik otellerin çoğunlukta olduğu işletmelerin kooperatif veya birliklerde üretilen ürünleri

işletmelerinde sergilemeleri ile tarım faaliyeti gösteren işletmelere de destek vermesi sağlanabilir.

Araştırmada faydalanılan IPARD II desteğiyle ilgili genel bulgulara bakıldığında; işletmelerin %26'sının TKDK desteklerini, çevrelerindeki diğer insanlardan ve %20'sinin ise TKDK Çanakkale İl Koordinatörlüğü'nden öğrendiği görülmektedir. Afiş ve broşür yolu ile destekleri öğrenen sadece bir işletme mevcuttur. Afiş ve broşür yolu ile IPARD programının duyurulması günümüz teknolojisinde diğer iletişim kanallarından yüksek maliyetlidir ve etkisi daha azdır. Bu sebep ile afiş ve broşür yolu ile tanıtımlar kaldırılabilir. IPARD II çağrı dönemleri incelendiğinde, işletmelerin %31'i IPARD II 6. başvuru çağrı döneminde ve %28'i IPARD II 3. başvuru çağrı döneminde proje başvurularını gerçekleştirmiştir. IPARD II desteklemelerinden en çok yararlanan yıl 6. başvuru çağrı döneminin gerçekleştiği 2019 yılıdır. İşletmelerin %90'ı ilk proje başvurularında desteklemelerden yararlanmıştır. Çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirme ve geliştirme fonunun alt fonlarına bakıldığında; 46 işletmenin, %37 oran ile kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri fonundan ve %30 oran ile makine parkları fonundan faydalandığı görülmektedir. Bu fonları %22 oranla bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi fonu, %7 ile arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve paketlenmesi fonu ve %4 oran ile yenilenebilir enerji tesisleri fonu takip etmektedir. Günümüz çağında yenilenebilir enerjiye her alanda ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmada, yenilenebilir enerji tesisleri fonundan %4 oran ile yararlandığı görülmektedir. Çanakkale ilinde kırsal alanda faaliyet gösteren işletmelerin yenilenebilir enerji sistemlerinden faydalanmaları işletmelerin, ekonomilerine katkı sağlayarak enerji maliyetlerinin azalmalarına olanak tanıyabilir. İşletmelerin TKDK'dan aldığı destek %46 oran ile 1.000-500.000 TL aralığındadır. Bu aralığı %22 oranla 501.000-1.000.000 TL ve 1.000.001-2.000.000 TL aralığı takip etmektedir. İşletmelerin TKDK'dan aldıkları desteklerin hibe oranı %50-65 aralığındadır. İşletmeler %63 oranla en çok %55 hibe desteğinden yararlanmıştır. İşletmelere verilen hibe desteklerinin oran nedeni farklılıklar göstermektedir. İşletmelerin, %39 oran ile tüzel kişi ve %35 oran ile gerçek kişi olmaları iki en yüksek hibe desteği nedeni olarak görülmektedir. Bu oranları %22 oranla kadın olması ve %2 oranla da genç girişimci olması ve projenin dağlık bir alanda yapılıyor olması karşılamaktadır. Çalışmada, IPARD desteklerinden yararlanan genç girişimcilerin hibe destek oranının diğer oranlardan yüksek olduğu ancak yetersiz kaldığı görülmüştür. Sadece 1 işletme genç girişimci olarak hibe desteğinden yararlanmıştır. İşletme sahiplerinin kadın olması ile de proje hibe destek oranı artış göstermesine rağmen çalışmada genç kadın girişimciye rastlanılmamaktadır.

Araştırmada işletme sahiplerinin çoğunun IPARD programını çevrelerindeki diğer insanlardan öğrendiği belirtilmiştir. Kırsal alanlarda tarım veya turizm ile uğraşacak genç veya kadın girişimcilerin desteklemelerden haberdar olması için okullardaki eğitim görevlilerine, muhtarlara, belediye başkanlıklarına IPARD programının sunmuş olduğu desteklemeler ve başvuru süreçleri ile ilgili bilgiler konferanslar aracılığıyla aktarılabilir. Yetkililer bu bilgileri, IPARD programı başvuru dönemlerinden bir veya iki ay öncesinde bölgelerinde düzenledikleri konuşmalar ile yeni girişimcilere aktararak genç ve kadın girişimci oranlarında artış sağlayabilir. Oranların artışı ile gerçekleşen projeler hem yöredeki istihdama katkı sağlarken hem de kırsaldan kente göçün azalmasına etki edebilir.

İşletmelerin projelerinin toplam değeri incelendiğinde %33 oran ile 1.000-500.000 TL aralığı en yüksek paya sahiptir. İşletmelerin %9'u projelerinin toplam değerini bilmemektedir. İşletmeler projelerini gerçekleştirirken kendi paylarını %57 oran ile işletme sermayesinden ve %33 oran ile aile varlığından karşılamıştır. İşletmelerin kendi paylarını karşılarken yaşadığı zorluk derecesine bakıldığında %28 ile orta derecede zorlandıkları görülmüştür. IPARD II çiftlik faaliyetlerini çeşitlendirme ve geliştirme fonundan faydalanarak proje yapan işletmelerin %91'inin projelerini danışman yardımıyla hazırladığı görülmektedir ve proje sahipleri %46 oran ile projelerini hazırlayan danışmanlardan çok memnundur. IPARD projelerinin %83 oranla köylerde ve %13 oranla ilçelerde uygulandığı görülmektedir. Projeler gerçekleşirken sağlanan yapım işleri %37 oran ile ve makine ve ekipman desteği de %31 oran ile projenin uygulandığı yerleşim yerinden karşılanmıştır. İşletmelerin uyguladığı proje desteği %59 oranla yeni yatırım desteğidir ve bu oranı %35 ile makine-ekipman alımı desteği takip etmektedir. İşletmelerin, uyguladıkları projeler sayesinde büyüme performanslarına bakıldığında; satış miktarları, nakit akışları, karlılıkları, firma tanınırlıkları, teknoloji kullanım düzeyleri, yerel ekonomiye katkıları ve müşteri sayıları IPARD projelerinden sonra artış göstermiştir. IPARD projeleri ile işletmelerin; cirolarında, üretim miktarlarında, kullanılan hammadde girdi miktarlarında, kapasite kullanım oranlarında, birim maliyetleri ve işletme giderlerinde artış görülmektedir. Ancak işletmede çalışan personel sayılarında değişiklik olmamıştır.

İşletmelerle yapılan anket çalışmasında ankete katılan kişilerin beklenti ve sonuçları göz önüne alındığında; işletme sahipleri, IPARD tanıtımını, başvuru konularını ve başvuru süresini yeterli bulmaktadır. Proje hazırlama dokümanları yeterli ve anlaşılırdır. Proje sürecinde TKDK İl Koordinatörlüğü yeterli desteği sağlamakta ve danışman bulma zorluğu yaşanmamaktadır. Projelerin hazırlanma sürecinde dosya hazırlama maliyetleri çok yüksek olmamakla birlikte uygulama sürecinde de teklif alacak firma yetersizliği bulunmamaktadır. Proje sahipleri IPARD

hibe desteklerini kısmen yeterli bulmakta ve uygulama sürecindeki ihale dosyalarının hazırlanmasında bazı güçlükler yaşanmaktadır. Projelerin uygulama sürecinde izleme değerlendirme formları ile ilgili ve hazırlama ve uygulama sürecinde gerekli izin ve ruhsatların alınmasında zorluklar yaşanmaktadır. IPARD proje bütçeleri ile güncel piyasa fiyatları arasında tutarsızlıklar bulunmaktadır. İşletme sahipleri, IPARD programına; yatırım maliyetlerini azaltmak, AB standartlarında üretim yapmak, yeni bir sektörde üretime geçmek, üretilen ürünlere katma değer kazandırmak ve işletmelerini markalaştırmak gibi beklentilerle başvurmuşlar ve bu beklentilerini IPARD II destekleriyle karşılamışlardır. İşletmelerin uyguladığı projelerin yenilikçi unsurlarına bakıldığında; uygulanan yörede ilk olması, farkındalık yaratması, uzmanlığı artırması, sürdürülebilir olması, yerel ürünleri değerlendirmesi, KDV kazandırması, kadın ve genç girişimciliği artırması, istihdam olanaklarını geliştirmesi göz önüne çıkmaktadır. İşletmelerin uyguladığı projelerin yöreye katkıları incelendiğinde; istihdam yaratmaya, kırsal alandan göçün azalmasına, ürünlerin katma değerinin artmasına, çevrenin korunmasına, modern tesisler ile istihdam koşullarının iyileştirilmesine, yöre halkının yaşam kalitesinin yükselmesine, projelerin uygulandığı yörenin ülke ekonomisine katkısının artmasına ve ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliğinin azalmasına katkı sağladığı görülmektedir. İşletme sahipleri %89 oran ile IPARD programına tekrar başvurmayı düşünmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, O. (2016), “Denizli İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin AB’nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma Bileşenine (IPARD) Göre Değerlendirilmesi”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ek1), 340-356.
- Anriquez, G. ve Stamoulis, K. (2007), “Rural Development and Poverty Reduction: Is Agriculture Still The Key? (Kırsal Kalkınma ve Yoksulluğun Azaltılması: Tarım Hala Anahtar Mı?)”. *ESA Çalışma Raporu*.
- Aslan, S., Demirhan, Y. ve Ertaş, M. (2016), “Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) ve Mardin İline Etkileri”. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 232-254.
- Atasoy, Z. (2018), “IPARD I Programı Kapsamında Tarımsal Mekanizasyon Destekleri”. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 14 (1), 15-22.
- Bahtiyar, K. (2014), “Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (28), 306-324. <https://doi.org/10.30976/susead.302212> Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2021.
- Baysuğ, İ. (2017), “2014-2020 Dönemi Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD II)’ın Türk Tarımı Açısından Değerlendirilmesi”. *International Congress on Political, Economic and Social Studies*, 2, 136-148.
- Bojnec, S. (2011), “Agricultural and Rural Capital Markets in The EU Candidate Countries: Croatia, The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Turkey (AB Aday Ülkelerinde Tarım ve Kırsal Sermaye Piyasaları: Hırvatistan, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ve Türkiye)”. *Factor Markets Working Papers*, (8), 1-12. Doi: [10.22004/ag.econ.117489](https://doi.org/10.22004/ag.econ.117489)
- Can, M. ve Esengün, K. (2007), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği”. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24(2), 43-56.

- Cihangir, H., Bilgiç, B. ve Aba, T. (2015), "IPARD Makine ve Ekipman Desteklerinin Mardin Tarımına Etkisi". *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 11(1), 25-31.
- Çamurcu, H. (2005), "Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 87-105. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50339/651864>
- Çimen, A. O. (2017), IPARD Programının Kırsal Alanda Ekonomik Kalkınmaya ve Yararlanıcılara Katkıları ve Beklentiler Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, H. (2016), Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı – IPARD. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Emini, F. T. ve Kalkan, M. (2021), "Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Türkiye’de İzlenen Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi: Çanakkale Örneği". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 76-88.
- Esen, E. (2014), "Avrupa Birliği ve Türkiye’de Kırsal Kadının Durumu ve Almanya’dan Proje Uygulama Örnekleri". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 12(1), 105-127.
- Genç, H. R. (2019), AB Mali Yardım Araçlarından IPARD Programının Kırsal Kalkınma Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Kahramanmaraş İli Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Gülçubuk, B. (2010), "Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri". 7.
- Gürbüz, İ. B. ve Bedel, N. E. (2014), "AB Mali Yardım Politikası Yapısı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Açısından Değerlendirilmesi". *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 3-5 Eylül 2014, Samsun, 209-217.
- Gürbüz, İ. B. (2014), "Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun Desteklediği Projelerde Karşılaşılan Sorunlar". *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 3-5 Eylül 2014, Samsun, 358-362.

- İnal, M. (2020), IPARD Programı Kapsamındaki Desteklerin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Diyarbakır İli Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabaoğlu, Ş. (2016), Kırsal Kalkınmada IPARD Programı Uygulamaları (Trabzon İli Örneği). Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Koç, A. ve Giray, H. (2015), “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Mali Yardımı (IPARD): Türkiye Uygulaması ve Yeni Dönem (2014-2020) Değişiklikler”. *Akademik Bakış Dergisi*, (51), 314-331.
- Olgun, F. A. ve Sevilmiş, G. (2017), “AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 25-36.
- Özkul, G. ve Bozkurt, A. A. (2019), “Kırsal Kalkınmada TKDK’nın Rolü: IPARD I Programına İlişkin Isparta İlinde Bir İnceleme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(25), 536-554.
- Pezzini, M. (2001), “Rural Policy Lessons From OECD Countries (OECD Ülkelerinden Kırsal Politika Dersleri)”. *International Regional Science Review*.
- Sergün, Ü. (1992), “Yeryüzünün Nüfuslanması Sürecinde Gelişme Evreleri”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 3, 28.
- Sezgin, S. ve Dede, T. (2017), “IPARD Kapsamında Desteklenen AB Projelerinin Sözleşme Öncesi Ve Sözleşme Sonrası Süreçlerinin Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Katılımlı 7. İnşaat Yönetimi Kongresi*, 6-7 Ekim 2017, Samsun, 353-363.
- Sungur, O. ve İnce, A. (2016), “Kırsal Kalkınmada Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun (TKDK) Rolü: Burdur Örneği”. *XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 25-27 Mayıs 2016, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 1003-1012.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), *11. Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu*. Erişim: 01.01.2023.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2017), *2018 Bütçe Sunumu*. Erişim: 15.12.2023.

- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2022), *Çanakkale Tarımsal Yatırım Rehberi, 2022*. Erişim: 10.02.2023.
- Tan, S. ve Tan, S. S. (2019), “Avrupa Birliği İle Mali İşbirliği ve Kırsal Girişimcilik Projeleri: Çanakkale İli IPARD Örneği”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14(1) 59-65.
- Tan, S., Ekinci, Ö., Kurt, H. ve Karakoç, N. (2018), “Çanakkale’de IPARD Projesi Kapsamında Makine Ekipman Desteği Alan Üreticilerin Memnuniyet Düzeyini Etkileyen Faktörlerin Analizi”. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 1-8. Doi:[10.33202/comuagri.423635](https://doi.org/10.33202/comuagri.423635)
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (2019), *TKDK 2019-2023 Stratejik Planı*. Erişim: 20.12.2022
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. (2022), TKDK desteklenen iller. <https://www.tkd.gov.tr/ProjeIslemleri/Destekleneniller#> Erişim: 23.12.2022.
- TMMOB ZM Odası. (2020), *IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 689-692.
- Tuncer, B. (1976), “Ekonomik Gelişme ve Nüfus”. *Ankara Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, 11.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022), Çanakkale ili nüfus dağılımı, 2021. https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx Erişim: 23.12.2022.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022), Dünya nüfus günü, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552#:~:text=D%C3%BCnyaya%20n%C3%BCfusu%201999%20y%C4%B1%C4%B1nda%206,f%C4%B1rsat%20anlam%C4%B1na%20gelece%C4%9Fine%20vurgu%20yapmaktad%C4%B1r>. Erişim: 28.10.2022.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022), Yıllara göre il nüfusları, 2000-2022. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> Erişim: 19.10.2023.
- Tüzen, E. (2019), Avrupa Birliğine Üyelik Kapsamında Bölgesel Ekonomik İyileştirme Süreci: IPARD Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Uçar, M. ve Vuran, Y. (2016), “IPARD Programının (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı) Türkiye İstihdamına Etkisi”. *International Journal of Academic Value Studies*, 2 (1), 53-81.
- Yıldız, F. F. (2006), “AB Katılım Öncesi Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamında Türk Tarımındaki Dönüşüm Süreci”. *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi*, (167), 20-28.
- Yıldırım, A. (2016), IPARD Programı Kapsamındaki Hibelerin Etkinliğinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Erzurum, Kars ve Ağrı İlleri Örneği. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yontar, İ. G. ve Söztutar, M. (2018), “Kırsal Alanda Girişimcilik, Üretim ve Kalkınma Boyutlarıyla Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) – Manisa İl Koordinatörlüğü Örneği”. *Sayıştay Dergisi*, (111), 43-77.
- Zengin, B. ve Savgın, E. C. (2016), “Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Fonları IPARD Kırsal Turizm Desteklerinin İncelemesi”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), 84-100.
- Woods, M. ve Mcdonagh, J. (2011), “Rural Europe and The World: Globalization and Rural Development (Editorial), (Kırsal Avrupa ve Dünya: Küreselleşme ve Kırsal Kalkınma (Bağımsız))”. *European Countryside*, 3(3), 153-163. Doi: [10.2478/v10091-012-0001-z](https://doi.org/10.2478/v10091-012-0001-z)